

BRÁNY VRCHNOSTENSKÝCH DVORŮ V ČECHÁCH OD 16. DO POČÁTKU 20. STOLETÍ

JAN ŽIŽKA

V rámci výzkumného úkolu NPÚ byl v první polovině roku 2013 proveden podrobnější průzkum hospodářského dvora **Skalkov** (k. ú. Bolina, okres Benešov), který náležel k bývalému panství Vlašim.¹⁾ K výběru tohoto dvora k provedení hlubšího průzkumu vedly především dvě okolnosti. Skalkov, rámcově dokumentovaný již při plošném průzkumu dvorů v roce 1999, patří k nejpozoruhodnějším dvorům v Čechách.²⁾ Ve dvoře s monumentální romantickou výstavbou, architektonicky související se stavbami v areálu vlašimského zámku, se současně dochovaly pozůstatky renesanční výstavby. Dvůr má, i když z velké části ve zříceninách, dochovány všechny budovy i ohrazení s dvojicí bran. Průzkum, jehož provedení umožnil i velký zájem majitelů o stavební minulost dvora, přinesl zajímavé výsledky. Velká pozornost byla přitom věnována hlavní – severní bráně dvora. Průzkum brány vedl nejen k důkladnému poznání jejího architektonického řešení a k upřesnění doby vzniku, ale současně přinesl informace důležité pro poznání stavebních dějin navazujících hospodářských budov. Poměrně výjimečně dochované skallovské brány jsou pak do značné míry podnětem pro širší zamyšlení nad podobou bran velkých hospodářských dvorů bývalých velkostatků v Čechách.

Branám hospodářských dvorů nebyla dosud věnována větší pozornost. Brány nebo branky jsou nepochybně běžným typem stavby, které známe z areálů zámků, klášterů, kostelů, far, zájezdních hospod nebo z venkovských a městských usedlostí. Brána je vstupem zvenku dovnitř, propojuje dvůr s okolním světem. Branou projížděly naložené i prázdné vozy, vstupovali i vycházeli zde pracující lidé, byl vyháněn a zpět vháněn dobytek. Brána tedy musela být praktická, vyhovovat tvarem a rozměry. Jako vstup do panského dvora měla být také přiměřeně krásná, aby reprezentovala majitele.

Obr. 1: Skalkov (okres Benešov) – pohled na renesanční bránu dvora z doby po roce 1600. Vjezd rámuje edikula s „vzábílými“ pilastry a dvojice konchovitých nik s dochovanou rytou a malovanou výzdobou. Na přilehlých úsecích ohradních zdí patrné zbytky sgrafita (všechny snímky autor, není-li uvedeno jinak).

U velkých dvorů však brány, zejména v průběhu druhé poloviny 20. století, z podstatné části zmizely, nebo byly zásadním způsobem upraveny. Tuto skutečnost jednoznačně dokládá plošný průzkum více jak zhruba tisíce dvorů v Čechách, provedený v letech 1996–2011.³⁾ Dimenze bran vesměs nevyhovovaly novodobé zemědělské technice, ztěžovaly manipulaci. Brány již nebyly chápány jako ozdoba vstupu do dvora, jejich údržba znamenala zbytečné náklady.

O podobě bran hospodářských dvorů vypovídá tedy následující přehled. Relativně skrovný počet zde zmíněných bran vychází tedy z výsledků plošného průzkumu dvorů v Čechách a z doplňujících průzkumů. Brány jsou jednak více méně řazeny chronologicky, s přihlédnutím k bývalým panstvím. Nicméně, vzhledem k povaze plošného průzkumu, je datování některých bran nutně rámcové. V některých případech pak naopak známe i stavitele, který dvůr s branou navrhl a případně i realizoval.⁴⁾

V jednotlivých obdobích jsou pak brány děleny podle základních typů. Z tohoto hlediska lze brány do dvorů rozdělit do tří skupin – na brány klenuté a piliřové, tedy brány bez klenob a překladů s navazujícími úseky ohradních zdí a brány s průjezdy v přízemí obytných nebo hospodářských budov, zpravidla stojících v čele dvora.

1) Příslušnost k jednotlivým panstvím odpovídá konci 19. století a vychází z díla V. Kotyška, Úplný místopisný slovník Království Českého. Praha 1895.

2) Viz J. Žižka, K podobě hospodářských dvorů v 19. století, Památky středních Čech 16, č. 1, 2002, s. 55.

3) J. Žižka, K metodice průzkumu hospodářských dvorů, Průzkumy památek XIX, č. 1, 2012, s. 134–135.

4) Za poskytnutí fotokopii některých barokních plánů schwarzenberských dvorů děkuji J. Hansové z NPÚ ÚOP v Českých Budějovicích.

Obr. 2: Skalkov – pohled na vnitřní stranu brány s typickým dřevěným překladem niky a dodatečnými skarpovitými opěráky.

RENEŠANČNÍ BRÁNY HOSPODÁŘSKÝCH DVORŮ A JEJICH PROMĚNY

Nejstarší dochované brány dvorů pocházejí již z předbellohorské výstavby. Mimořádný význam pro poznání bran dvorů z tohoto období má právě výše zmíněná severní brána dvora **Skalkov**. Z metodického hlediska bude této bráně a dvojici dalších dodatečně upravovaných renesančních bran věnována větší pozornost.

Půlkruhově sklenutou skalkovskou bránu s edikulou doplňuje po stranách dvojice konchovitých nik. Štíhlé, zužující se pilastry edikuly mají toskánské, poněkud rustikální hlavice a zbytky profilovaných patek. Na dřících jsou patrné zbytky rytých iluzivních kanelur. Pilastry nesou nečleněný atikový pás, s korunou krytou prejzy. Pásová archivolta vjezdového otvoru a pásy lemující cvikly vyrůstají z nízkých hlavice, navazujících na boky pilastrů. Sedmdesát pět cm silné pilíře brány zesilují na vnitřní straně dodatečně přizdžené skarpovité opěráky. Za půlkruhovou cihelnou klenbou nadpraží je uložen dřevěný trámový překlad, ve kterém byla upevněna točnice vrat.

Konstrukce tedy odpovídá běžnému řešení. Konchovité niky v přilehlé ohradní zdi těsně navazují na obrys vlastní brány. Vlevo od brány je v sousedství niky zazděný, segmentově sklenutý otvor branky pro pěší. V konchách nik, oddělených pásovou římsou, se dochovaly výrazné zbytky rytých žebírek s okrovou polychromií. Navazující ohradní zeď výškově odpovídá úrovni paty atiky. Se zdívem brány je však provázána pouze spodní polovina zdi o výšce cca 200 cm. Horní část zdiva je přisazena k omí-

tanému boku brány. Vpravo i vlevo od brány, na vnější i vnitřní straně se na dolní části zdi dochovaly zbytky sgrafitové omítky s fragmenty obdélníkové rustiky. Sgrafito přiléhá těsně k pilastrům, zbytky renesanční omítky přecházejí i na jejich dřívky. Poměrně náročně řešená brána s přilehlou ohradní zdi tedy jednoznačně náleží renesanční výstavbě dvora. Obdélníková rustika na ohradní zdi odpovídá sgrafitu, dochovanému zejména na severním štítovém průčelí sýpky v sousedství brány. Na druhé – západní straně – pak byla ohradní zeď se sgrafitem dodatečně na spáru přisazena ke starší stěně stodoly, pokryté hrubě hozenou omítkou, strhá-

vanou hranou lžice. Stodola, starší než brána, stála zřejmě již v roce 1566, kdy se dvůr poprvé doslovně připomíná jako součást vlášimského panství.⁵⁾ Podoba brány a sgrafita odpovídají době kolem roku 1600 nebo až počátku 17. století. Její výstavba spolu se sýpkou tedy nejspíše navazovala na pozdně renesanční přestavbu zámku ve Vlašimi.⁶⁾ Brána ve Skalkově přežila zřejmě díky svým rozměrům, kdy světlá šířka 350 cm je téměř shodná s výškou ve vrcholu oblouku.

Jak byly rozměry vjezdového otvoru pro vjezd do dvora důležité, ukazuje další dvojice středočeských „renesančních“ bran lichtenštejnských dvorů v Kostelci nad Černými lesy

5) A. Sedláček, Hradby zámky a tvrze království Českého, díl VX. Praha 1927, s. 186–187.

6) M. Glosová, Zámek ve Vlašimi z pohledu nových nálezů při opravách, *Archaeologica historica* 25, 2000, s. 147–158. Zde jsou publikovány nálezy sgrafita shodného se sgrafitem ve Skalkově.

Obr. 3: Týnec (okres Nymburk) – brána dvora ze třetí čtvrtiny 19. století s rozšířeným a doplněným renesančním ostěním. Pravá stojka s navazujícím zdívem odpovídá poloze v původní renesanční bráně.

Obr. 4.: Kostelec nad Černými lesy (okres Kolín), bývalé panství Kostelec – brána dvora proti zámku z doby kolem roku 1870. Brána vznikla rozšířením renesanční brány, ze které využila stojky bosovaného ostění. Levá stojka je dosud na původním místě. Archivolta je vytvořena z omítkových klenáků imitujících červený pískovec (arkózu), ze které jsou vytesány renesanční prvky.

a v Týnici u Kounic. Obě renesanční brány existují pouze díky pozoruhodným úpravám, realizovaným ve druhé polovině 19. století. Brána v **Kostelci nad Černými lesy** (okres Kolín) je umístěna mezi dvojicí budov a urbanisticky váže na protilehlou bránu předzámčí. Široký vjezdový otvor má segmentově sklenuté cihelné nadpraží. Ostění, složené z několika kusů z červeného pískovce – arkózy zdobí navelek kvádrová bosáž. Bosáž přerušuje pásová římsa, kterou však od paty segmentové archivolty oddělují ještě dvě vrstvy kvádrů. Archivolty pokrývají rovněž bosované klenáky, tentokrát ale provedené v omítkce, strukturou imitující povrch kamene. Celek byl původně sjednocen červeným nátěrem. Dolní části ostění včetně pásových patek někdejší, nejspíše půlkruhové archivolty portálu brány jsou jednoznačně renesančního původu. Levá stojka při pohledu z vnější strany je dokonce na původním místě, zavázaná do lomového zdiva úseku ohradní zdi, spojené s čelní stěnou domu čp. 15 stojícího včele dvora. Zřejmě v 70. letech 19. století byla tedy původní brána až na levou stojku rozebrána, rozšířena a zvýšena a znovu zaklenuta s použitím pravé stojky posunuté na nové místo. Nově doplněná horní část kamenného ostění byla provedena, jak ukazuje rozpad arkózy, z méně kvalitního materiálu. Vznikla tak téměř 400 cm široká a v patě záklenku 350 cm vysoká brána, která vyhověla i dnešní dopravě.

Mohutná půlkruhově sklenutá brána dvora **Týnice** (k. ú. Kounice, okres Nymburk) na bývalém panství Kounice, obdobných rozměrů jako kostelecká, působí na první pohled renesančním dojmem. Plynule probíhající profilace ostění i archivolty, tvořená pásem a oblounem, se v patě pravouhle

zalamuje. Ostění je vloženo do mělké vpadliny s rovným nadpražím, mezi dvojicí širokých, převýšených, převážně cihelných pilířů, s kamennými hlavicemi. Pilíře členila zrcadla, pokrytá hrubě hosenou omítkou, lemovaná hladkými pásy. Pouze dolní část pravého pilíře je vyzděna z lomového kamene. Brána vrcholí nízkým cihelným trojúhelným štítem, s vodorovně seříznutým vrcholem, na kterém byl osazen kamenný nástavec. Fragmentárně dochovaný nástavec ve tvaru sférického trojúhelníka lemovala v patách volutově zavínutá páska a zdobila rozeta s nápisovou páskou s letopočtem 1573.⁷⁾ Jednoduchý římsový profil, lemující štít, téměř zcela zanikl. Kamenné ostění, nepochybně renesanční profilace, tvoří na pravé straně jediný kus, svázaný s lomovým zdivem. Naopak na straně levé je ostění složené ze dvou kusů zapojeno do mladšího zdiva cihelného. Archivolta je pak složena z šesti segmentů. První dvě dvojice směrem od paty oblouku mají na vnější straně nepravidelný obrys, zavázaný do zdiva. Zejména na pravé straně je patrné, že segmenty byly vysekány pro menší poloměr oblouku. Levý horní segment s odlišnou úpravou povrchu má plynulý i vnější obrys. Opět odlišný a jinak zakřivený pravý vrcholový segment s odlišného materiálu působí jako mladší doplněk. Z celkové podoby brány a skladby archivolty je dostatečně zřejmé, že byla postavena nově s využitím renesančního ostění. Pravá stojka je pak ve stejné poloze jako u původní skutečně renesanční brány. Dnešní úpravu brána dostala v rámci celkové přestavby dvora po polovině 19. století.

Obě brány jsou tedy zajímavým příkladem využití renesančních prvků a konstrukcí ve druhé polovině 19. století. Dnes lze těžko říci, jakou roli zde mohla hrát šetrnost, cit stavitele nebo i vědomý historismus.

Pozoruhodná, dnes zazděná brána, prolomená v renesanční zdi pokryté sgrafitem v podobě komole jehlancové bosáže s dalším dekorem, se dochovala ve dvoře **Vranov** (k. ú. Meziříčí, okres Rychnov nad Kněžnou) na bývalém panství Opočno. Půlkruhově sklenutý vjezdový otvor rámuji zbytky červeně iluzivního malovaného ostění s pásovými hlavicemi.

Obr. 5: Vranov (okres Rychnov nad Kněžnou), bývalé panství Opočno – brána v renesanční ohradní zdi s barokním iluzivním portálem.

7) Brána byla autorem dokumentována již v roce 1975, kdy byl nástavec dochován na původním místě. Dnes je jeho část uložena v hospodářské budově ve dvoře.

Obr. 6: Valdštejsko (okres Semily), bývalé panství Hrubá Skála – brána s brankami ze 2. čtvrtiny 17. století.

mi a klenákem, provedené na omítce, překrývající sgrafito. Z této úpravy pochází i zbytek kvádřované lizény na nároží vlevo od brány, která odpovídá lizénám patrným na nárožích barokní sýpky a chlívů. Po následném zvýšení zdi zde bylo provedeno členění červeně malovanými lizénovými rámy. I když brána nebyla podrobněji zkoumána, poměrně malé narušení okolního sgrafita ukazuje na existenci vstupního otvoru již v době renesanční.

V čele bývalých rožmberských dvorů **Rabín** (k. ú. Malovice, okres Prachatice) a **Milenovicích** (okres Písek) stojí mohutné budovy renesančního původu s průjezdy bran. Bosovaný půlkruhový portál v Rabíně odpovídá podobě renesančních bran na jiných rožmberských stavbách.⁸⁾ Bosovaný portál brány se stoupajícími klenáky v Milenovicích ukončuje vodorovná římsa.

BAROKNÍ BRÁNY ZE 17. A 18. STOLETÍ

V 17. a 18. století byla vjezdovým branám a vůbec čelům hospodářských dvorů věnována velká pozornost. Nalezneme tedy rozmanité architektonické úpravy štítů nad branami i vlastních vjezdových portálů.

Na bývalém panství Hrubá Skála stojí mohutný dvůr **Valdštejsko** (k. ú. Mašov u Turnova, okres Semily). V celých Čechách bychom zřejmě marně hledali velkolepější příklad z počátků výstavby barokních dvorů. V čele dvora stojí mohutná víceúčelová budova, do dnešní po-

doby upravená kolem roku 1830, a po jejím boku dvojice shodně řešených vjezdových bran s brankami pro pěší. Vysoký, lehce stlačeně sklenutý vjezdový otvor má pravouhlý kamenný portál, přepásaný bosáží a zalamovanými klenáky, ukončený profilovanou římsou. Z ní vybíhá vysoký nástavec rámovaný přepásanými lizénami a vrcholící rozvřeným trojúhelným frontonem. V ploše nástavce je u obou bran osazen valdštejský znak. Stlačeně sklenuté branky mají portály tvarově shodné s portálem vjezdu. V ploše vysoké stěny jsou nad nimi umístěna slepá oválná okna. Celou branku s brankami završuje korunní římsa, ve středu vzeptatá podél frontonu a nad brankami zavinutá do mohutných tlačných volut. Nad volutami jsou osazeny čučky, na vrcholu brány pak prostorová hvězdice. Architektonické řešení brány v celkové skladbě i detailu připomíná druhou bránu Kartouzy ve Valdčicích u Jičína z třicátých let 17. století.⁹⁾ Nelze tedy vyloučit, že stavba dvora byla navržena nebo zahájena ještě za Albrechta z Valdštejna, který se panství ujal v roce 1623. Znak však ukazuje spíše na Maxmiliána z Valdštejna, který zemřel v roce 1655.¹⁰⁾

Na východní straně dvora v **Tuchorazi** (okres Kolín), na bývalém panství Kostelec nad Černými lesy se dochoval půlkruhový pískovcový portál dnes zazděné hlavní brány dvora. Neprofilované ostění, se zvýrazněným vrcholovým klenákem, je v patách oblouku zavázáno do zdiva příčnými kvádry. Brána, lemovaná iluzivními omítkovými kvádry, náleží zřejmě do období úprav dvorů na panství realizovaných nedlouho po roce 1677.¹¹⁾

Zřejmě nejstarší barokní brány schwarzenberských dvorů se dochovaly ve dvoře **Lhota** na třeboňském panství a v **Žimuticích** na bývalém panství Bzí, na které dodal v letech 1693–95 plány stavitel Giacomo Antonio de Maggi.¹²⁾ O bráně ve Lhotě, začleněné do čelního křídla, se zmíníme mezi branami s průjezdy. Dvojice protilehlých bran dvora v **Žimuticích** (okres České Budějovice), shodného ar-

Obr. 7: Tuchoraz (okres Kolín), bývalé panství Kostelec nad Černými lesy – brána dvora z doby po roce 1677.

8) J. Žižka, K podobě Schwarzenberských hospodářských dvorů, in: M. Gaži, ed., Schwarzenberkové v české a středoevropské kulturní historii. České Budějovice: NPÚ ÚOP 2008, s. 54.

9) Např. J. Morávek – Z. Wirth, Valdštejnův Jičín. Praha: Jan Šterc 1946, s. 62–63, 71.

10) Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a Slezsku, díl III, Sever-

ní Čechy. Praha 1984, s. 159.

11) A. Nachtmannová, Hospodářské budovy v provozu barokního velkostatku na panství Kostelec nad Černými lesy, Průzkumy památek XV, č. 1, 2008, s. 3–38.

12) P. Vlček a kol., Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004, s. 390. V práci odkazy na další literaturu.

Obr. 8: Horní Bučice (okres Kutná Hora), bývalé panství Žehušice – jedna z dvojice symetricky umístěných bran na čelní straně dvora, postavená zřejmě ještě na sklonku 17. století.

chitektonického řešení, začleněných do úseků ohradních zdí mezi hospodářskými budovami, se do značné míry dochovala z doby výstavby dvora. Brány rámuje pilastry, které nesou kladí s architrávem naznačeným oblounem, vlysovým pásem a fabionovou římsou. Půlkruhově sklenuté vjezdové otvory, s archivoltami dosedajícími na hlavice ostění, sepnuté vrcholovými klenáky, jsou pak vloženy do vnitřních masivních lizénových rámců. Na zadní bráně se dochoval převýšený barokní štít, členěný lizénami s vlysovým pásem, pod trojúhelným nástavcem. Nápadně nízká prohnutá křídla ukončovaly v patách nad pilastry vrcholové prvky neznámé podoby. Na sklonku 17. století byl postaven dvůr v **Horních Bučicích** (okres Kutná Hora) na bývalém panství Žehušice, s branou podobnou zmíněným branám dvorů schwarzenberských. Dvůr měl původně dvě brány, umístěné symetricky po bocích budovy, stojící ve středu jeho čelní strany. Půlkruhově sklenutý vjezdový otvor s archivoltou ve vrcholu sepnutou klenákem rámuje edikula. Pilastry podložené lizénami nesou úseky kladí s průběžnou římsou. Nad vjezdovým otvorem nad ní vyrůstá původně zřejmě poměrně převýšený štítový nástavec s volutovými křídly a s obdélným zrcadlem, určeným zřejmě pro osazení znaku. Nika otvoru má rovné trámové nadpraží. Štít měl obdobnou úpravu i na straně obrácené do dvora.

Obdobné architektonické řešení má i raně barokní brána dvora ve **Vědomicích** (okres Litoměřice) na bývalém panství Roudnice. Půlkruhově sklenutý otvor má novodobě upravené ostění, složené s bosovaných kvádrů. Kameninou archivoltu, vyrůstající s pásových hlavic, spíná ve vrcholu obvyklý klenák. Nad korunní římsou vyrůstá štít. Štít rámuje pilastry podložené lizénovým rámem, které nesou troj-

Obr. 9: Vědomice (okres Litoměřice), bývalé panství Roudnice – raně barokní brána hospodářského dvora.

úhelný nástavec, vrcholící koulemi a ve vrcholu piniovou šíškou. Vpadlé pole ve štítu vyplňuje dvojice čtvercových, nejspíše znakových zrcadel. Na střední část štítu navazují nízká, konkávně prohnutá křídla.

Z více nebo méně zachovaných bran schwarzenberských panství stojí za zmínku zazděná brána dvora v **Blažimi** (okres Louny) na bývalém panství Postoloprty, která všeobecně ilustruje častou barokní úpravu portálu vjezdového otvoru. Půlkruhově sklenutý otvor má kamenné stojky ostění osazené na oboustranně přesahujících patečních kvádrech a ukončené obdélnými hlavicemi v patách archivoly. Vnitřní čtvrtkruhově zaoblený přesah patečních kvádrů tvořil jednak nákolník, vnitřní – provázaný s okolním zdívkem zajišťoval stabilitu ostění. Stojky i patky zdobí obdélná zrcadla, vytvořená zářezem v kameni. Archivolta byla vytažena z omítky na cihelném pasu, ve vrcholu sepnutém opět kamenným klenákem se zrcadlem. Celkovou podobu brány neznáme. Dvůr byl výrazně upravován v letech 1727–1728 stavitelem A. E. Martinellim, snad podle staršího návrhu P. I. Bayera.¹³⁾ Poměrně jednoduchou architektonickou úpravu se stlačeně sklenutým vjezdem a vodorovnou fabionovou korunní římsou má dnes brána dvora **Němčice** (k. ú. Líšnice, okres České Budějovice) na treboňském panství. Dvůr navrhl a postavil v letech 1708–1709 také Pavel Ignác Bayer.¹⁴⁾ Obdobná, dobře dochovaná brána, stojí ve dvoře **Vřesná** (k. ú. Drahov, okres Jindřichův Hradec), který také náležel Swarzenberkům. Vjezdový otvor má podobně jako v Blažimi kamenné stojky s pásovými hlavicemi a půlkruhový cihelný záklenek. Nad ním probíhá stu-

13) A. Naňková, Architekt Pavel Ignác Bayer – představy v literatuře a skutečnost, Umění 22, 1974, s. 254.

14) Tamtéž, s. 252.

Obr. 10: Humňany (okres Písek), bývalé panství Protivín – brána hospodářského dvora, zřejmě postavená ve 20. letech 18. století A. E. Martinellim.

Obr. 11: Blážíim (okres Louny), bývalé panství Postoloprty – barokní zadděná brána s kamenným ostěním a cihelným záklenkem.

kový architráv, propojený s obloukem klenákem, vlysový pás a výrazná vodorovná korunní římsa. Z roku 1715 je dochován půdorys na stavbu čelní části dvora s branou na stejném místě zhotovený rovněž stavitelem od P. I. Bayerem.¹⁵⁾ Dnes částečně odkrytý nápis o renovaci brány na architrávu s nedochovaným letopočtem svědčí o pozdější opravě brány. Obdobné portály vjezdů do dvora jako v Blážíim nakreslil na svém zřejmě nerealizovaném návrhu z 20. let 18. století na přestavbu renesančního **Petrova Dvora** (okres Prachatice) na bývalém panství Netolice stavitel F. J. Fortini.¹⁶⁾ S návrhem na Petrův Dvůr souvisí výstavba nedalekého **Nového Dvora** (k. ú. Vodice, okres Prachatice), kde se dodnes dochovala brána, stojící v ohradní zdi ve středu jeho čelní strany. Stlačeně sklenutý vjezdový otvor s ostěním profilovaným lištou, s patkami v patách archivoly sepnuté ve vrcholu klenákem, rámuje edikula. Zjednodušené pilastry pronikají do profilace přírného úseku římsy nízkého trojúhelného štítu. V ploše štítu byl osazen schwarzenberský znak, jehož figury nahradil později kůň, symbolizující funkci dvora s hřebčínem. Obdobnou bránu, doplněnou rustikou, navrhl v roce 1724 také stavitel A. E. Martinelli do předzámčí schwarzenberského zámku v Protivíně.¹⁷⁾

Na samém vrcholu dochovaných barokních bran schwarzenberských dvorů stojí však nejspíše ojediněle řešená brána dvora **Humňany** (k. ú. Štětice, okres Písek) na bývalém panství Protivín. Brána s převýšeným stlačeně sklenutým vjezdovým otvorem s trojúhelnou supraportou má po stranách branky pro pěší s kamenným ostěním s rovným nadpražím. Pilíře brány, na vnější straně lemované lizénami, člení kvádrová rustika a ukončují zalamané pásové dvouvrstvé hlavice. Oblouk vjezdu lemovaný klenáky, nasazenými na hlavice, proniká do rozevřeného

trojúhelného frontonu. Obrýs pilířů a lizény přechází na jeho paty, umístěné ve výšce vrcholu oblouku odsazeným konkávním průběhem. Korunu úseků zdí s brankami lemuje lizénový pás, navazující na pásové hlavice pilířů. Nad brankami pás přechází v mohutné dvouvrstvé klenáky, šířkově odpovídající světlosti otvoru. Brána je tvarově blízká zaniklé bráně na průčelí zámku v Hluboké nad Vltavou, které navrhl A. E. Martinelli. Stejný princip širokých dvouvrstvých klenáků je uplatněn i na jeho návrhu na předzámčí v Protivíně z roku 1724.¹⁸⁾ Bránu v Humňanech a současně i zásadní stavební úpravu tohoto dvora, můžeme tedy téměř s jistotou považovat za dílo tohoto stavitele z 20. let 18. století.

Podobu některých nedochovaných bran v ohrazení hospodářských dvorů cisterciáckého kláštera Plasy, nám ukazují veduty z konce 18. století. Bránu dvora **Kalec** (k. ú. Hluboká, okres Plzeň-sever), stavěného kolem roku 1716, ukončovala vodorovná římsa, brána dvora v **Lednici** (okres Plzeň-sever), stavěného zřejmě v 50. letech 18. století, měla zvlněnou ve vrcholu segmentově vzepjatou římsu.¹⁹⁾ Z vyobrazení je rovněž zřejmé, že půlkruhové nebo stlačeně sklenuté vjezdové otvory bran měly úpravu známou z řady jiných klášterních staveb. Typický plaský portál měl neprofilované ostění s pásovými hlavicemi a s výrazným vrcholovým klenákem, někdy dvouvrstvým. Portály nebyly uplatněny jenom u bran, ale od konce 17. století i u vjezdů na mlaty velkých stodol, kde jsou na hlavicích a klenácích často vysekány figury opatského a konventního znaku.²⁰⁾

Brána do dvora **Těmice** (k. ú. Oldřichov, okres Tábor) na bývalém panství Mladá Vožice, je situována ve středu čelní strany dvora, uzavřené ohradní zdí. Architektonická úprava kolem stlačeně sklenutého vjezdového otvoru se nedochovala. Brána má trojúhelný štít, lemovaný řím-

15) Viz plán na přestavbu dvora a stavbu stodoly, podle návrhu pro dvůr Švamberk, SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Třeboň 6Bbeta 2d, návrh na stodolu byl schválen v r. 1715, autor P. I. Bayer. Za poskytnutí fotokopii těchto plánů děkuji J. Hansové.

16) Návrh na přestavbu Petrova Dvora, viz plán uložený v SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, fond Vrchní úřad Český Krumlov, IIB 7Bbeta 1h, plán Petrova Dvora u Kratochvil, F. Fortin. Za poskytnutí jeho fotokopie děkuji J. Hansové.

17) H. Látal, Anton Edhard Martinelli ve službách Swarzenbergů, in: Schwarzenberkové v české a středoevropské kulturní historii. NPÚ ÚOP České Budějovice 2008, s. 224.

18) Dvorem se zabývá i M. Šanda, A. E. Martinelli jako Schwarzenberský knížecí architekt a stavitel, Diplomová práce FF, Universita Karlova, 2011, s. 138.

19) Vyobrazení dvorů z konce 18. století, uložené v muzeu Okresu Plzeň-sever v Mariánské Týnici.

20) J. Žižka – J. Novák, Dvory plaského kláštera, Vědecké práce Zemědělského muzea XXI, 1981, s. 205–227; J. Žižka, Hospodářské dvory kláštera v Plasech, in: Sborník ze semináře 850 let Plaského kláštera, 1995, s. 58–66. Zde jsou publikovány některé veduty dvorů.

Obr. 12: Starý Zámek (okres Tábor), bývalé panství Jistebnice – brána v čele hospodářského dvora z doby kolem roku 1740.

sovým profilem. Zajímavé je začlenění brány do ohradní zdi, respektive architektonická úprava zdi, příznivě ovlivňující podobu čela dvora. Ohradní zeď nenavazuje na bránu přímo, ale zvedá se k ní z obou stran ve tvaru ploché zvonovnice. Stejným způsobem pak navazuje na čela budov. Podobné řešení existovalo ve dvorech na panství **Měšice** (okres Praha-východ), kde napojení zdi bylo provedeno ve tvaru odsazené převodky. Hospodářský dvůr v sousedství významného barokního zámku v **Liblicích** (okres Mělník) uzavírá na čelní straně stodola. Mezi ní a štítová čela bočních křídel je vložena dvojice shodně řešených bran s brankami pro pěší. Dnes v detailu zjednodušené brány vrcholí trojúhelným štítem, lemovaným nad vjezdovým otvorem přerušeným římsovým profilem. Nad brankami navazují na bránu nízká prohnutá křídla, ukončená zřejmě původně volutami. Přechod brány na korunu navazující zdi je tedy v podstatě obdobou úpravy v Těmčicích.

Segmentový, rozeklaný, v kameni provedený fronton má osově umístěná, dnes jinak jednoduchá brána dvora v **Lozicích** (okres Chrudim), na bývalém panství Chroustovice. V jeho středu je osazen alianční znak Kinských z let 1736–1760.²¹⁾ Brána se obrací k poutnímu kostelu na Chlumku u Luže.

V průběhu první poloviny 18. století proběhla výstavba několika nových dvorů na bývalých lichtenštejnských panstvích ve středních Čechách. Dvůr **Chrast** (k. ú. Krupá, okres Kolín) na panství Kostelec nad Černými lesy a dvůr **Netluky** (k. ú. Uhřetěves, Praha), který příslušel k panství Uhřetěves, měly prakticky shodné, osově symetrické obdélné dispozice.²²⁾ Uprostřed čelních stran zde stála sýpka s dvojicí bran po stranách, postavených v úsecích ohradních zdí spojujících sýpku s chlévy a stodolou. V Chrastu se dochoval pouze zbytek pravé brány, totiž typické kamenné stojky s pásovými hlavicemi. Brána zanikla již při stavbě kolny

21) T. Šimka a kol., Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 6: Východní Čechy. Praha 1989, s. 186.

22) J. Žižka, Hospodářské dvory na bývalých lichtenštejnských panstvích, Památky středních Čech 12, č. 1, 1998, s. 1–35. Drobné voluty, nasazené na klenák brány v Netlukách, upomínají na detaily používané říčanským stavitelem T. V. Budilem, který působil na uhřetěvském a černokosteckém panství (např. kostel ve Lstiboři z let 1746–47).

Obr. 13: Skramníky (okres Kolín), bývalé panství Kostelec nad Černými lesy – zazděná brána s volutovým křídlem.

v 19. století. V Netlukách se rovněž dochovala zaslepená pravá brána s nízkými stojkami ostění a pásovými hlavicemi, na které dosedá půlkruhový záklenek. Bohatěji profilovaná korunní římsa se v rozsahu vjezdového otvoru zvedá do segmentového oblouku. Vrchol vjezdového otvoru spojuje se římsou výrazný třívrstvý klenák. Vnější pásek obíhající klenák se v koutech u římsy volutově zavíjí a navazuje na její spodní článek. Pouze částečně se dochovala dávno zaslepená a omítek zbavená zadní brána dvora ve **Skramníkách** (okres Kolín) opět příslušného k černokosteckému panství. Na římsové hlavice kamenného ostění dosedá stlačeně vy-

Obr. 14: Netluky (Praha), bývalé panství Uhřetěves – jedna ze symetricky umístěných bran v čele dvora, postaveného zřejmě ve 40. letech 18. století.

Obr. 15: Pitkovice (Praha), bývalé panství Uhřetěves – brána dvora z výstavby ve 2. čtvrtině 18. století.

Obr. 16: Nový Dvůr (okres Prachatice), bývalé panství Netolice – brána z konce 20. let 18. století.

klenutý cihelný oblouk. Nad ním jsou patrné zbytky vysazení římsy. Vnější, ustupující části pilířů, zakončovaly voluty, podložené římsovým profilem.

Brána dvora v **Pitkovicích** (Praha), který rovněž v minulosti patřil k bývalému panství Uhřetěves, je situována na boku dvora v ohradní zdi mezi sýpkou a stodolou. Z architektonické úpravy otvoru zbyl pouze klenák ve vrcholu půlkruhového záklenku. O to zajímavější je korunní římsa – součást supraporty, která se nad vjezdovým otvorem obloukovitě zvedá, pak zalamuje šikmo dolů, aby se nad středem otvoru opět vzepjala do stlačeného segmentu. V nice vjezdového tvaru s trámovým překladem se vzácně dochovala dvoukřídlá vrata rámové konstrukce, v dolní části svisle bedněná, v horní s laťovou vertikální mříží. Zatímco stavba dvora Chrást a úpravy dvora ve Skramnicích proběhly již na počátku 18. století, brány v Netlukách a Pitkovicích vznikly až ve druhé čtvrtině 18. století. Tvarově prakticky stejnou podobu jako brána v Pitkovicích, má jedna z bran po bocích sýpky vrcholně barokního dvora v **Českých Heřmanicích** (okres Ústí nad Orlicí) na bývalém panství Litomyšl, dnes však v detailu zjednodušená. Již dlouho zazděná a omítek zbavená je i zadní brána dvora v **Žabonosích** (okres Kolín) na bývalém panství Radim, situovaná nad svahem směrem do vsi. Má půlkruhově sklenutý vjezdový otvor s vyzdívaným ostěním. Nad římsou vyrůstá štít, ve středu segmentově vzepjatý, rámovaný římsovým profilem. Vrchol štítu zdobí váza, křídla štítu zakončovaly voluty. Nika vjezdového otvoru má rovné, trámové nadpraží.

Dvojici bran po bocích střední hospodářské budovy měl také dvůr **Valečov** (k. ú. Bosen, okres Mladá Boleslav) na bývalém panství Mnichovo Hradiště.²³ Po odstranění horní části brány se dochoval půlkruhový portál vjezdu s pásovými hlavicemi, rámovaný masivními lizénami, vyrůstajícími ze zalamaného soklu.

Pro nové hospodářské dvory, stavěné ve druhé čtvrtině 18. století na řadě lobkovických panství, byla typická oso-

vě symetrická dispozice, uzavřená budovami nejčastěji ze tří stran. Na čtvrté – čelní straně, uzavírala dvory zeď s osově umístěnou branou. Architektonická úprava brány korespondovala se štítovými průčelími budov. Do dnešní doby stojí zejména brána v čele architektonicky poměrně dobře dochovaného hospodářského dvora **Starý Zámek** (k. ú. Borotín, okres Tábor), na bývalém panství Jistebnice, postaveného kolem roku 1740.²⁴ Architektonická úprava stlačeně sklenutého vjezdového otvoru se nedochovala. Nad pásovou římsou vyrůstá štít. Vpadlé pole střední části štítu, která vrcholí půloválným nástavcem, zdobí oválná znaková kartuš. Až hravě působící dvojnásobně konkávně zvlněná křídla štítu zakončovaly v patě zřejmě vzhůru vytočené voluty. Brána má již segmentově sklenutou niku. Zbytky vysazení naznačují existenci architektonického členění i na zadní straně štítu. Podobná brána se dochovala v čele dvora v **Ústrašicích** (okres Tábor), který příslušel lobkovickému panství Želeč. Půlkruhově sklenutý vjezd s obvyklou úpravou ostění rámuji pilastry, na které je nasazena fabionová římsa. Úzká střední část štítu vrcholí segmentově vzepjatou římsou, prohnutá křídla měla zřejmě v patách voluty. Plochu štítu zdobí rovněž oválná kartuš. Soudobé brány na lobkovických panstvích byly nejspíše variantami jednoho základního typu. Nedochovaná úprava ve Starém Zámku mohla tedy odpovídat úpravě brány v Ústrašicích, rámované edikulou.

Pozoruhodná brána stojí dosud v ohradní zdi v čele dvora barokního původu v **Netěchovicích** (okres České Budějovice), který příslušel k panství Koloděje nad Lužnicí. Brána s půlkruhově sklenutým vjezdovým otvorem má segmentově vzepjatou korunu bez římsy, s dvojicí váz nad pilíři. Ve středu vyrůstá drobný štít se segmentovým nástavcem a zvlněnými křídly. Plochu štítu, rámovanou lizénami, zdobí oválná kartuš, nástavec vrcholí trojicí piniových šišek. Podoba brány nevylučuje souvislost s přestavbou kolodějského zámku, realizovanou na počátku 40. let 18. století sta-

²³) J. Žižka, K podobě dvorů na mnichovohradištském a bělském panství, Památky středních Čech 14, č. 1, 2000, s. 19–21.

²⁴) Viz J. Pešta, Borotín – Starý zámek, hospodářský dvůr. Stavebně historický průzkum, rkp. Autorovi děkuji za laskavé poskytnutí plánů se slohovým vyhodnocením.

Obr. 17: Těmice (okres Tábor), bývalé panství Mladá Vožice – barokní brána ve středu čelní strany dvora se zvoncovitými přechody na navazující ohradní zeď.

Obr. 18: Nový Dvůr (okres Kutná Hora), bývalé panství Žleby-Tupadly – brána dvora.

vitelem J. Hübnerem.²⁵⁾ Zjednodušená spodní část je však nepochybně výsledkem podstatně mladší úpravy.

Na rozsáhlém panství Žleby-Tupadly (okres Kutná Hora) se relativně nejlépe dochovala brána stojící v ohradní zdi ve středu čelní strany symetricky řešeného **Nového Dvora** u Štrampouchu. Převýšený stlačeně sklenutý vjezdový otvor rámuje lizény umístěné uprostřed pilířů. Střechovitě v konkávním průběhu do špičky vzepjatou korunu lemují lizénový pás a náznak římsy. Hravý štít zvlněného obrysu, vyběhající do špičky, lemovaný štukovým profilem, zdobí bránu drobného **Biskupského Dvora** (k. ú. Višňová, okres Tábor), který příslušel k bývalému panství Dírná.

Honosné brány se dochovaly ve dvojici dvorů na bývalém panství Dobříš (okres Příbram). V samotné **Dobříši** má

dvojice symetricky umístěných bran na čelní straně dvora kamenné stojky ostění a stlačené záklenky, sepnuté dvouvrstvým klenákem. Přímě v pokračování ostění vybíhají pilastry, prorůstající přes vodorovnou římsu do štítu. Štít ukončuje římsa, mezi pilastry rámuje stlačený segment. Nad pilastry a konkávně prohnutými křídly štítu zdobí bránu čučky a koule. Segmentově sklenutý vjezdový otvor brány dvora v **Obořišti**, přiléhající k boku presbytáře sousedního vrcholně barokního kostela sv. Josefa, rámuje široké pilíře s pilastry. Pilíře, stejně jako pilastry, jsou přepásány rustikou, která přechází na ostění vjezdového otvoru, a v jeho záklenku přechází v klenáky. Ve vrcholu je pak spíná masivní klenák, vrůstající do průběžné, nad pilíři krepované římsy. Pilíři vrcholí úseky kladí, jehož

římsa nad vjezdovým otvorem rámuje půlkruhový štítový nástavec. Nad pilastry vyrůstají z římsy koule, nástavec vrcholí piniovou šíškou. Štít má stejnou úpravu i dovnitř dvora, kam se vjezdový otvor otvírá segmentově sklenutou nikou. Segmentově sklenutý otvor svědčí nespíše o dodatečné úpravě brány. Náročnější řešení bran dvorů v Dobříši a Obořišti nepochybně ovlivnila vazba na sídelní zámek a bezprostřední sousedství kláštera.

V rámci rozsáhlé stavební činnosti, realizované v poslední třetině 18. století ve schwarzenberských **Postoloprtech** (okres Louny), došlo i k zásadní přestavbě hospodářského dvora.²⁶⁾ Hlavní brána dvora, obrácená k zámku, je situována mezi dvo-

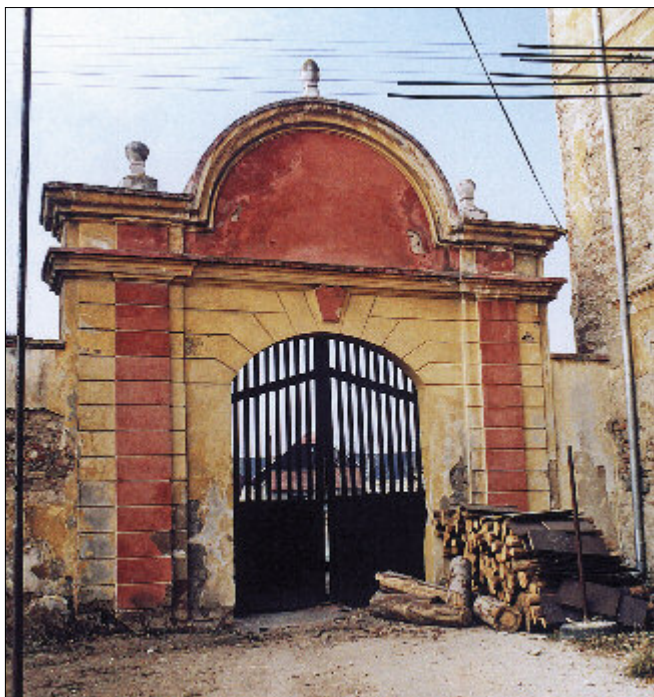
Obr. 19: Netěchovice (okres České Budějovice), bývalé panství Koloděje nad Lužnicí – brána, zřejmě postavená ve 40. let 18. století, s mladšími úpravami (foto J. Pešta).

25) P. Vlček a kol., o. c. v pozn. 12, s. 254. V práci odkazy na další literaturu.

26) Srovnej např. P. Vlček, Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha 1999, s. 418–419. V práci odkazy na další literaturu.

Obr. 20: Postoloprty (okres Louny), bývalé panství Postoloprty – brána dvora upraveného kolem roku 1770, s aliančním znakem Ferdinanda knížete Schwarzenberka s manželkou z konce 17. století (foto E. Volfová).

Obr. 21: Obořiště (okres Příbram), bývalé panství Dobříš – brána hospodářského dvora v sousedství klášterního kostela sv. Josefa.

jící symetricky řešených patrových budov. Široký, stlačeně sklenutý vjezdový otvor má kamenné stojky ostění s obloučkovitě vykrajovanými zrcadly a s hlavicemi tumbovitěho tvaru. Archivoltu spíná vysoký klenák. Vjezd rámuje edikula, tvořená svazkovými pilastry, které nesou segmentový fronton s jemně profilovanou římsou, rozepjatý na celou šířku brány. Do jeho plochy byl druhotně osazen alianční znak Ferdinanda knížete Schwarzenberka a jeho manželky Anny ze Sulzu, dokládající výstavbu dvora v 90. letech 17. století. Současnou bránu datuje letopočet patrný na klenáku do roku 1770. Dochovány jsou i vrata v dolní části s bedněnou výplní, v horní pak dřevě-

nou mříží z vertikálně kladených latí. Podobně řešenou bránu má i schwarzenberský dvůr v **Kystře** (okres Louny), příslušející k bývalému panství Cítoliby.²⁷⁾ I když byl vjezdový otvor novodobě rozšířen, dochovala se edikula s pilastry, které nesou dnes rozetvřený segmentový fronton, rozepjatý na celou šířku brány. Na frontonu se dochovaly zbytky soklů vrcholových prvků. Širokým stlačeným obloukem, lemovaným římsovým profilem, vycházejícím však z krátkých přímých úseků, vrcholí i brána někdejšího dvora **Hlaváčova Lhota** (okres Kolín). Bránu se stlačeně sklenutým poměrně širokým vjezdovým otvorem doplňují po stranách rovněž stlačené konchovitě niky. Brána však není běžnou dvorskou branou. Dvůr až do druhé poloviny 20. století

obklopoval drobnou zámeckou stavbu, sídlo samostatného statku.

Barokní původ mají obě zachované brány dvora **Dubeč** (k. ú. Prádl, okres Plzeň-jih), který náležel k panství Zelená Hora, s kvádrovanými pilíři a lehce segmentově vzepjatou římsou. Segmentově sklenuté vjezdové otvory však ukazují na úpravu z 19. století.

V některých dvorech se dochovaly pouze fragmenty barokních bran, naznačující původní úpravu. Výraznějším příkladem může být brána dvora ve **Vodné** (okres Pelhřimov) bývalého panství Kamenice nad Lipou, která má nad pravouhlým rámováním půlkruhového vjezdu s hlavicemi a klenákem, konkávní náběhy křídel štítu. Příkladem tvarově zjednodušené brány může být i brána s vodorovnou římsou bez dalších detailů dochovaná ve dvoře **Votelež** (k. ú. Bošice, okres Kolín), který příslušel k panství Svojsice. V pozoruhodné barokní části dvora ve Zlovědicích (okres Louny) zbyla branka pro pěší se zbytkem pilíře vjezdu. Nad pískovcovým ostěním branky s rovným nadpražím je konchovitá nika. Fragmenty kamenné stojky ostění brány se dochovaly v pilíři zadní brány dvora v **Bakově** (okres Kladno), který příslušel k panství Zlonice. Brána byla začleněna do ohradní zdi se zbytky iluzivního členění červeně malovanými lizénovými rámy.

Za zmínku jistě stojí i téměř výjimečné úpravy půdorysného průběhu ohradních zdí v čelech osově symetricky řešených barokních dvorů, které přímo souvisely s branami. V několika málo známých případech se však podoba vlastních barokních bran nedochovala. Vyduť čelo dvora smilkovského panství v **Koutech** (okres Benešov) ze 40. let 18. století uzavírala po stranách brány dynamicky zvlněná ohradní zeď. Pozoruhodná byla i úprava osově, v poslední fázi pilířové brány dvora **Čížkov** (k. ú. Oráčov, okres Rakovník) na bývalém panství Kolečovce. Střední úsek ohrad-

27) Panství Cítoliby náleželo Schwarzenbergům až od roku 1802. R. Anděl a kol., Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 3: Severní Čechy. Praha 1984, s. 70.

ní zdi s konkávně probranými nárožími zde výrazně vystupoval z obrysu čela dvora. Naopak dovnitř vypuklý průběh ohradní zdi, dnes opět jen s jednoduchou piliřovou branou, se dochoval v čele dvora **Hejdov** (k. ú. Bejkovice, okres Příbram), který náležel k panství Hořovice.

Vedle bran se sklenutými vjezdovými otvory našly v některých barokních dvorech uplatnění i brány piliřové. Většina piliřových bran, které se podařilo zachytit průzkumem, má dnes mladší často zcela utilitární úpravu. O to cennější jsou zbytky barokních piliřových bran dvorů bývalých vrtbovských panství **Konopiště** (okres Benešov)

a **Žinkovy** (okres Plzeň-jih). Brány konopištských dvorů, stavěných ve 40. letech 18. století, měly relativně malé žulové tesané piliře, osazené na soklech spojených nákolníky a zdobené zrcadly. Na římsových hlavicích byly osazeny koule. Zbytky této úpravy bran se dochovaly ve dvorech **Mariánowice** a **Benice**. Podobně jako na pláském panství se tvarově shodné stojky ostění uplatnily ve vjezdech na mlaty do soudobých stodol. Piliře jiného druhu má brána dvora v Žinkovech, postaveného na půdorysu rovnostranného trojúhelníka. Z čela masivního zděného piliře brány vystupuje lizéna, nasazená na zalamovaný tesaný sokl. Ze soklu vybíhá půlkuželový nákolník. Piliře, ukončené vlysovým pásem a jemně profilovanou krepovanou římsou, vrcholí pozdně barokní vázou.

Dnes nelze zřejmě jednoznačně říci, zda piliřové brány barokních dvorů **Sechutice** (k. ú. Výrov, okres Plzeň-sever), stavěných v letech 1707–1715 a **Lomany** (k. ú. Lomnička, okres Plzeň-sever) z padesátých let 18. století na bývalém panství Plasy, zachycené na vedutách s počátku 19. století, patřily jejich původní výstavbě.²⁸⁾ Piliře s římsovými hlavicemi s jehlancovými stříškami mají dnes jednoduchou úpravu. Pouze v Sechuticích se částečně dochovaly čučky, osazené na jejich vrcholu. Veduta Sechutic vypovídá i o úpravě vrat, která měla horní laťovou výplň provedenou v obloukovém obrysu.

Zajímavé úpravy měly brány dvorů, vložené do přízemí budov s navazujícím průjezdem, nejčastěji sýpek nebo budov obytných. V čele několika hospodářských dvorů cisterciáckého pláského kláštera stojí patrové obytné budovy – záměčky s průjezdem brány. Podle datace na hlavicích ostění byl v roce 1703 do průčelí záměčku nového dvora **Býkov** (k. ú. Hromnice, okres Plzeň-sever) osazen neprofilovaný portál vjezdu s nadpražím ve tvaru stlačeného oblouku, ve vrcholu sepnutý opatským znakem. Portál je začleněn do středního lizénového pole průčelí a lemován dalšími úzkými lizénovými pásy, které vytvářejí cvikly. Obdobný kamenný portál, sepnutý však ve vrcholu dvouvrstvým klenákem, má brána v přízemí šestibokého záměčku, vloženého do nároží dvora **Hubenov** (k. ú. Hradecko, okres Plzeň-se-

Obr. 22: Hejdov (okres Příbram), bývalé panství Hořovice – úprava brány v úseku ohradní zdi, půdorysně vyduť do prostoru dvora.

Obr. 23: Žinkovy (okres Plzeň-jih) – piliř brány s nákolníkem, zdobený vázou hospodářského dvora postaveného ve 40. letech 18. století na půdorysu rovnostranného trojúhelníka.

ver). Portál rámuje kvádřované lizény, které jsou současně lizénami nárožními, cvikly vyplňují sférické trojúhelníky zalamovaného obrysu. Záměček byl dokončen v roce 1734.²⁹⁾

Do okoseného nároží dvora byla vložena patrová budova s průjezdem brány i ve dvorech **Hamrníky** (okres Cheb), premonstrátské kanonie v Teplé, postaveného zřejmě 1695–1698 stavitelem J. W. Braunbockem.³⁰⁾ Stlačeně sklenutý vjezdový otvor má štukový portál s konkávně probra-

28) J. Žižka – J. Novák, o. c. v pozn. 20, s. 205–227.

29) Tamtéž, s. 220.

30) P. Vlček a kol., o. c. v pozn. 12, s. 86.

Obr. 24: Lhota (okres Jindřichův Hradec), bývalé panství Třeboň – brána v ose přízemní budovy čelní strany dvora, postaveného zřejmě v 90. letech 17. století G. A. Maggim.

ným obrysem cviklů. Dvouvrstvý klenák ve vrcholu oblouku proniká do mezipatrové, nad portálem krepované římsy. Dvouvrstvému klenáku ve vrcholu odpovídají náznaky klenáků nad hlavicemi ostění. Portál rámuje obdobně lemované konchovitě niky. Celková podoba průčelí i některé detaily naznačují, že současný stav je výsledkem mladší zjednodušující úpravy.

Jak již bylo ukázáno, mnoho vjezdových bran se dochovalo ve dvorech na bývalých schwarzenberských panstvích. Tato skutečnost do značné míry souvisí s typickým uspořádáním dvorů v době barokní. Dá se říci, že typický barokní schwarzenberský dvůr měl téměř uzavřenou obdélnou dispozici, s hlavní branou s průjezdem v čele hlavního křídla. Čelní bránu vždy doplňovala zadní brána v ohradní zdi, situovaná zpravidla u stodoly, kterou bylo možné později téměř libovolně rozšířit. Barokní uzavřená dispozice zde zřejmě navázaly na uspořádání dosud částečně dochovaných rožmberských dvorů renesančních.³¹⁾ Jedním z typických dvorů tohoto typu je výše zmíněný dvůr **Lhota** na bývalém panství Třeboň. Bránu v přízemním čelním křídle lemuje lizény s navazujícím pásem podtrhujícím římsu. Brána vrcholí převýšeným štítem s nízkými konkávně prohnutými křídly a trojúhelným nástavcem v obdobné úpravě jako v Žimuticích. Řešení je však zde však o něco bohatší – římsa nástavce se zalamuje nad odsazenými boky štítu. Ve vpadlém poli štítu je dosud dokonce osazen kamenný znak Ferdinanda knížete Schwarzenberga, který zemřel v roce 1703.³²⁾ Obdobné dispoziční uspořádání jako dvůr

31) J. Žižka, o. c. v pozn. 8, s. 76.

32) V. Rameš, Proměny schwarzenberského panství v Čechách, in: M. Gaži ed., o. c. v pozn. 8, s. 25–27.

Obr. 25: Greinerův Dvůr (okres Prachatice), bývalé panství Netolice – brána dvora s průjezdem z doby kolem roku 1800.

Lhota má i dvůr **Švarcenberk** (k. ú. Netolice, okres Prachatice) na bývalém panství Netolice s hlavní branou s průjezdem v čelním přízemním křídle, se stlačeně sklenutým vjezdovým otvorem. Otvor rámuje pilastry, nasazené na hlavice ostění, které podporují průběžnou fabionovou římsu budovy. Pásovou archivoltu, rozepjatou mezi pilastry, spojuje s římsou vrcholový klenák. Nad římsou vyrůstá štít s trojúhelným nástavcem, lemovaným po celém obvodu plným římsovým profilem, s piniovou šíškou na vrcholu. Ná-

Obr. 26: Sedliště (okres Česká Lípa), bývalé panství Mímoň – náročné řešení portálu brány v čelní budově hospodářského dvora.

stavec nesou pilastry, pronikající do profilu římsy. Konkávně prohnutá křídla zakončují pilířky, které nesly vrcholové prvky. Plochu štítu vyplňuje znak Josefa knížete Schwarzenberga s oskanými figurami a s letopočtem 182?. Průjezd v přízemním čelním křídle má i nedaleký **Greinerův Dvůr** (k. ú. Netolice). Stlačeně sklenutý vjezdový otvor s obvyklou úpravou s pásovými hlavicemi a klenákem rámuji lizény. Obrys otvoru sleduje vzepjatá fabionová římsa budovy, podložená oblounem. Na ní, v rozsahu šířky otvoru, vyrůstá drobný hravý štít, s volutovými patami, prohnutými boky, ukončený segmentem s koulí na vrcholu. Jeho celou plochu, spojitě lemovanou jemným profilem, vyplňuje tentokrát dobře dochovaný schwarzenberský znak. I když zde datace chybí, klasicistní charakter štítu ukazuje na vznik kolem roku 1800.

K panství Uhřetěves příslušel i nedávno zbořený dvůr v **Běchovicích** (Praha) s obdélnou dispozicí po celém obvodu obestavěnou přízemními budovami, připomínající dvory schwarzenberské. Brány s průjezdy byly umístěny jednak ve středu čelního, převážně obytného křídla a jednak ve středu křídla bočního, mezi chlévem a sýpkou. Z bran bylo možné dokumentovat kamenné portály stlačeně sklenutých vjezdů, s typickými pásovými hlavicemi a klenáky, zdobené obloučkovitě vykrajovanými zrcadly.

U některých dvorů se dochovaly brány, řešením připomínající portály barokních paláců. Bohatě tvarovaný

Obr. 27: Jeneč (okres Praha-západ), bývalé panství Tachlovice – portál vjezdu do dvora, snad ze sklonku druhého desetiletí 18. století.

kamenný portál s edikulou má brána do dvora **Sedliště** (k. ú. Luhov, okres Česká Lípa), umístěná v přízemí někdejší sýpky s valeně sklenutým průjezdem v čele dvora. Vjezdový otvor, zaklenutý poměrně plochým stlačeným obloukem, má ostění s profilovanými římsovými hlavicemi. Na ně je nasazena dvouvrstvá archivolta, v patách zdobená obloučkovým vykrojením. Pilastry edikuly s toskánskými hlavicemi a úseky kladí, přepásané rustikou, nesou římsu. Její střední vzepjatou vodorovnou část propojují s úseky nad pilastry konkávní segmenty, které se téměř dotýkají obrysu archivoly. Nad pilastry vyrůstají z římsy vázy. Vznik portálu, v mnohém odpovídající portálům raně barokním, posouvá průběh římsy nejspíše až do třetiny 18. století.

Mezi nejpozoruhodnější a architektonicky nejnáročnější brány hospodářských dvorů v Čechách patří vjezdový portál v průčelí čelní jednopatrové budovy dvora v **Jenči** (okres Praha-západ), připomínající zámek. V době osazení portálu však zaujímala větší část budovy vlevo od průjezdu sladovna s dvoupodlažním humnem, vpravo pak prostory správy panství Tachlovice. Vjezdový otvor má sedlový tvar s volutovými konzolami. Stlačený segmentový záklenek je ve střední části vysunut dolů, do světlosti otvoru. Otvor rámuje edikula s polosloupky s pseudoionskými hlavicemi, které nesou krepovanou, nad otvorem segmentově vzepjatou římsu. Celý portál včetně polosloupů pokrývá pásová rustika, na kterou navazují ke středu se zvyšující klenáky. Střední klenák zdobí maskaron divého muže. Pozoruhodný portál lze nejspíše spojit s přestavbou dvora, realizovanou do roku 1727.³³⁾

Jeden z nejnádhernějších portálů bran hospodářských dvorů se dochoval v průčelí čelní hospodářské budovy

Obr. 28: Červený Dvůr (okres Jablonec nad Nisou), bývalé panství Hrubý Rohozec – detailní pohled na portál vjezdu do dvora z doby kolem roku 1700 se znakem Desjournsů.

33) A. Nachtmannová, Dvůr v Jenči. Dějiny objektu. 2010, archiv NPÚ ÚOPSC v Praze, rkp. Portál zřejmě existoval již v roce 1727, kdy je popisována sladovna a úřednická budova v dodnes dochované základní podobě. V roce 1754 je uváděna kamenná brána s průjezdem.

Obr. 29: Kosořice (okres Mladá Boleslav), bývalé panství Dobrovice – brána v přízemí sýpky, stojící ve středu čelní strany dvora s jednoduše řešenou edikulou s typickými vraty. Bránu z doby kolem roku 1730 zdobí znak, osazený ve středu rozežklaného frontonu.

Červeného Dvora (k. ú. Jenišovice, okres Semily) na bývalém panství Hrubý Rohozec. Stlačeně sklenutý vjezdový otvor rámuje jemně profilované ostění s římsovými hlavicemi, ve vrcholu sepnuté klenákem s maskaronem. Pilastry edikuly s toskánskými hlavicemi a dířky zdobenými vykrajovanými zrcadly nesou rozežklaný, krepovaný, segmentový fronton. V jeho středu je osazen znak hraběcího rodu Desfoursů. Stavbu dvora lze spojit s Albrechtem Maximilianem Antonínem Desfoursem, který panství vlastnil v letech 1692–1732.³⁴⁾

Brána dvora v **Kosořici** (okres Mladá Boleslav) na bývalém panství Dobrovice byla zakomponována do středu průčelí sýpky, stojící v čele dvora. Půlkruhově sklenutý otvor rámovala edikula se sdruženými lizénami na postamentech, které nesly zjednodušené kladí. Na přímé úseky římsy byl nasazen půlkruhový oblouk, ve vrcholu původně spjatý valdštejnským znakem. Dvůr postavil zřejmě dobrovický stavitel J. Sovenský ve 20. letech 18. století, nejpozději kolem roku 1730. Obdobnou úpravu brány v přízemí sýpky měl další dvůr tohoto panství v **Nepřevázce** (okres Mladá Boleslav). Bránu zde navíc lemovaly niky se sochami světců.³⁵⁾ Brána do dvora v **Železně** (okres Louny) někdejšího velkostatku Libořice je umístěna v přízemním čelním křídle. Jednoduchý, stlačeně sklenutý vjezdový otvor rámuje vně vytočené dvojboké pilastry, nesoucí úseky kladí. Na pilastry navazují kvádřované lizény, podložené úzkým lizénovým rámem, členící fasády budovy.

34) Např. A. Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl X. Praha 1932, s. 207.

35) J. Žižka, *Hospodářské dvory na panství Dobrovice*, Památky středních Čech 11, č. 1, 1997, s. 6–8, 13.

Brána s průjezdem v **Ovčím Dvoře** (k. ú. Teplá, okres Karlovy Vary), příslušejícího k panství premonstrátské kanonie v Teplé, je situována uprostřed přízemního bočního křídla dvora, mezi chlévy. Kamenný portál vjezdu má zachovanou archivoltu, zdobenou vykrajovanými zrcadly, nasazenou na profilované římsové hlavice ostění a sepnutou klenákem. Hlavice se zalamují na lizénový pás, lemující ostění, který zřejmě přecházel v obdélný rám portálu, se zdobenými cvikly, propojený s korunní římsou budovy.

BRÁNY DVORŮ V OBDOBÍ KOLEM ROKU 1800 A V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ.

Architektonicky kvalitní brány, s uplatněním klasicistního tvarosloví, byly součástí stavebních úprav i novostaveb dvorů i v době kolem roku 1800 i v první polovině 19. století.

Vjezdový otvor **Nového Dvora v Třeboni**, rámuje sdružené lizény, propojené pod fabionovou římsou vodorovným pásem. Vlastní ostění, zdobené rytými zrcadly, má v podstatě toskánské hlavice, vrcholový klenák spojuje otvor s lizénovým rámem. Ze středu nízké atiky, nasazené na římsu, vystupuje volně osazený kamenný znak Josefa knížete Schwarzenberga. Dvůr byl výrazně upraven po roce 1787, kdy se stal součástí panství Třeboň.³⁶⁾ Brána je zjednodušenou replikou brány schwarzenberského zámku v Postoloprtech z roku 1787. Typické je zejména osazení znaku. Precizní členění fasád budov dvora lizénovými rámy však poněkud připomíná návrhy A. E. Martinelliho z 20. let 18. století.³⁷⁾

Jak dokládá nápis ve vlysovém pásu boční brány, vložené mezi dvojici hospodářských budov, došlo v roce 1818 k výrazným úpravám hospodářského dvora v **Kamenici nad Lipou** (okres Pelhřimov) na stejnojmenném panství. Ostění půlkruhově sklenutého vjezdového otvoru brány s dvojicí branek po stranách, je profilováno lištou. Stejně

Obr. 30: Železná (okres Louny), bývalý statek Libořice – barokní brána v přízemí čelního křídla dvora s vytočenými pilastry, lemovanými kvádřovanými lizénami (foto E. Volfová).

36) Nový Dvůr byl majetkem augustiniánského kláštera v Třeboni. Po jeho zrušení byl klášter a k němu příslušející majetek odkoupen k panství Třeboň. Viz např. V. Matouš, *Třeboň – její minulost a památky*, in: *Třeboň – městská památková rezervace, zámek a památky v okolí*. Praha 1964, s. 32; P. Vlček, o. c. v pozn. 12, s. 418.

37) H. Látal, o. c. v pozn. 17, s. 224.

Obr. 31: Nový Dvůr v Třeboni, bývalé panství Třeboň – brána z přestavby dvora z doby po roce 1787.

profilovanou archivoltu spíná ve vrcholu drobný klenák. Pilastry edikuly s toskánskými hlavicemi a kanelovanými dřívky jsou pozoruhodným způsobem zapuštěny do zrcadel piliřů rámuječích vjezdový otvor. Piliře nesou kladí se zalamaným architrávem, vlysovým pásem a vodorovnou římsou. Nad piliři vyplňují vlys náznaky triglifů, nad vjezdovým otvorem pak zrcadlo se zmíněným nápisem. Cvikly vyplňují sférické trojúhelníky. Otvory branek s rovným nadpražím a s nadsvětlíkem jsou vloženy do vpadlých polí, vymezených piliři brány, lizénami při přilehlých budovách a korunní římsou. K tomuto typu architektonického řešení brány náleží i druhá brána již zmíněného **Ovčího Dvora** na panství Teplá. Segmentově sklenutý vjezd rámuje pilastry s toskánskými hlavicemi, s dřívky se zrcadly s vloženými kruhy. Pilastry nesou fragmentárně dochovaný architráv s vlysem a vodorovnou římsou.

V roce 1816 dostal při zásadních stavebních úpravách novou bránu dvůr **Levín** (okres Benešov) na bývalém panství Komorní Hrádek, obrácenou k sídelnímu zámku. Vjezdový otvor, zaklenutý stlačeným segmentem, rámovaný lizénami, lemují pás nepřerušný hlavicemi, pouze sepnutý klenákem. Lizénový rám s letopočtem nese trojúhelný štít, tympanon. Rámování štítu tvoří výrazně profilovaná římsa v typické klasicistní úpravě, kdy vodorovný úsek tvoří pouze spodní polovina římsového profilu. V ploše štítu je osazen znak stavebníka, knížete Khevenhüllera.

Vjezdový otvor brány pylonového tvaru do dvora v **Chroustovicích** (okres Chrudim), stojícího v sousedství zámku, rámuje kvádřová pásová rustika. Brána vrcholí trojúhelným štítem s výrazným, v rovném úseku konzolovým, římsovým profilem. V ploše štítu je osazen znak Kinských, který stavbu brány datuje nejpozději do roku 1823.³⁸⁾

Brána dvora v **Jílovém** (okres Jablonec nad Nisou), který příslušel k bývalému panství Svijany, vrcholí odstupněnou empírovou atikou, nasazenou nad kamennou římsou, která je zřejmě barokního původu.

Obr. 32: Kamenice nad Lipou (okres Pelhřimov), bývalé panství Kamenice nad Lipou – architektonicky náročně řešená brána dvora z roku 1818.

Obr. 33: Levín (okres Benešov), bývalé panství Komorní Hrádek – brána dvora z roku 1816, obrácená k sídelnímu zámku.

O tom, jak byly ve stejné době užívány oba základní typy kvalitně řešených dvorských bran, vypovídají brány dvora **Druhanice** (k. ú. Chotusice, okres Kutná Hora) na bývalém panství Žehušice. Raně barokní dvůr byl výrazně stavebně upraven v roce 1816.³⁹⁾ Osově symetrická obdélná dispozice má ve středu čelních stran proti sobě situované piliřové brány. Masivní piliře bran pokrývá kvádřová rustika. Na římsové hlavice piliřů, profilované výraznou podbrádkou, jsou osazeny koule s masivními sokly.

Kolem roku 1830 byla na tomto panství realizována novostavba dvora **Horka** (k. ú. Svobodná Ves, okres Kutná Hora). Symetricky řešený dvůr na půdorysu čtverce, měl

38) T. Šimka a kol., o. c. v pozn. 21, s. 169.

39) J. Žižka, O barokních hospodářských dvorech ve středních Čechách, Památky středních Čech 17, č. 1, 2003, s. 19.

Obr. 34: Chroustovice (okres Chrudim) – pylonovitá brána dvora postavená do roku 1823.

Obr. 36: Druhanice (okres Kutná Hora), bývalé panství Žehušice – piliřová brána dvora z úprav realizovaných v roce 1818.

Obr. 35: Horka (k. ú. Svobodná Ves, okres Kutná Hora), bývalé panství Žehušice – brána hospodářského dvora postaveného na zeleném drnu kolem roku 1830 na archivní fotografii z meziválečného období. Fotografie zachycuje řadu dnes již nedochovaných detailů architektonicky kvalitně řešené brány včetně výplně horní části otvoru. V průhledu je zachycena další ze čtveřice bran umístěných v okosených nárožích dvora (kopie fotografie laskavě poskytl nájemce dvora).

v okosených nárožích, v linii vnitřního obrysu čtveřici bran. Dodnes se dochovaly tři brány, a to s poněkud zjednodušeným členěním. Úplnou podobu hlavní brány, rámované edikulou i s přilehlými brankami, ukazují ještě fotografie z první poloviny 20. století. Převýšený, stlačeně sklenutý vjezdový otvor rámuje široké lizény s výraznými sokly a pásovými hlavicemi. Vlysový pás výrazně člení dvojice volutových konzol, které podporují trojúhelný štít – tympanon. Vlastní ostění s typickými pásovými hlavicemi a s klenákem ve vrcholu archivoly je profilováno lištou. Cvikly vyplňují sférické trojúhelníky. Úseky mezi nárožím přilehlých budov vyplňují slepé arkádové oblouky, do kterých jsou vloženy

branky s rovným nadpražím. Korunní římsa nad brankami spojuje výškově pásové hlavice edikuly a současně na římsy navazujících hospodářských budov. Na vnitřní straně má brána prakticky stejnou architektonickou úpravu jako na straně vnější. Horní část otvoru má pevnou mřížovou paprscitou výplň, kde paprsky tvoří hroty vzhůru obrácená „kopi“. Vlastní vrata jsou v dolní polovině bedněná s krycími lištami, v horní provedená jako dřevěná mříž ze svislých latí.

Segmentově sklenutý vjezdový otvor bez profilovaného ostění brány dvora **Chlum** u Dolní Lomnice (okres Praha-východ) rámovaly pilastry, nesoucí zjednodušené kladí, na které byl nasazen trojúhelný štít – tympanon, lemovaný římsovým profilem. Dvůr – sídlo samostatného statku, byl téměř nově postaven v polovině 19. století.

Obdobně architektonické řešení měla brána dvora **Dybeň** (k. ú. Dřívčice, okres Louny), náležícího k panství Pátek premonstrátské kanonie na Strahově. Velmi nízký trojúhelný štít, s dosud dochovaným římsovým profilem, odpovídá výrazné přestavbě dvora, realizované až po polovině 19. století. Obdobně řešené brány s nízkými štíty, situované mezi hlavní budovou a čely bočních křídel osově řešeného průčelí, má pozdně klasicistní dvůr **Dvorec** (k. ú. Skály, okres Písek) na bývalém panství Protivín.⁴⁰⁾

Některé klasicistní novostavby dvorů měly obdobně jako v 18. století, uzavřené dispozice s průjezdem brány v čelní budově. Průjezd hlavní brány arcibiskupského hospodářského dvora, postaveného zřejmě kolem roku 1820 v **Červené Řečici** (okres Pelhřimov), zaujímá střední část přízemí mohutné sýpky. Stlačeně sklenutý vjezdový otvor, dnes bez profilovaného ostění, rámuje edikula. Svazkové po-

40) J. Žižka, o. c. v pozn. 8, obr. na s. 59.

dvojné pilastry nesou zalamované kladí s architrávem, hladkým vlysovým pásem a výrazně vysazenou vodorovnou římsou, s novodobě zjednodušenou profilací.

V **Míroticích** (okres Písek) je brána součástí architektonického řešení středního rizalitu průčelí klasicistního patrového domu. Vjezdový otvor s jednoduchým kamenným portálem se segmentovým nadpražím, rámuje pásová bosáž, členící rizalit, která nad římsovými úseky přechází v zalamované klenáky. Střed, pod mezipatrovou římsou, zdobí znak opata a konventu premonstrátského kláštera ve Schläglu (Drkolná, Rakousko), který byl majitelem panství od konce 17. do počátku 20. století.⁴¹⁾

Obr. 37: Mírotice (okres Písek) – čelní budova dvora s příjezdem brány v podobě někdy z druhé čtvrtiny 19. století se znaky kláštera ve Schläglu.

BRÁNY Z DRUHÉ POLOVINY 19. STOLETÍ

Ve druhé polovině 19. století se zřejmě mnohem častěji uplatnily brány piliřové. Nicméně se dochovalo i několik bran se sklenutými vjezdovými otvory. Tuto úpravu jsme již mohli sledovat u proměn renesančních bran v Kostelci nad Černými lesy. Běžným řešením byl široký vjezdový otvor se segmentovým záklenkem, lemovaný pásovým profilem. Korunu brány ukončovala římsa, nebo pouze její náznak. Příkladem může být brána dvora v **Tursku** (okres Praha-západ),

41) A. Sedláček, *Místopisný slovník historický*. Praha 1997, s. 97. Panství Cerhenice, ke kterému Mírotice patřily, náleželo klášteru od roku 1688.

Obr. 38: Červená Řečice (okres Pelhřimov), bývalé panství Červená Řečice. V detailu poněkud zjednodušený portál brány umístěné v přízemí sýpky v čele dvora, postaveného na zeleném drnu ve 20. letech 19. století.

postavená při výrazném rozšíření dvora v poslední čtvrtině 19. století. Segmentový záklenek zde spíná kamenný klenák, přenesený z brány zbořeného raně barokního dvora se znakem křížovníků s červenou hvězdou a letopočtem 1694. Podobnou soudobnou bránu v **Hospozíně** (okres Kladno) na bývalém panství Zlonice, zdobí znak Ferdinanda knížete Kinského. Na panství Zlonice se však dochovala i jedna s nejhonosnějších bran z období „přísného“ historismu. Stojí v čele mohutného dvora v **Radešíně** (okres Litoměřice), který byl zcela nově založen a postaven na sklonku 80. nebo na počátku 90. let 19. století.⁴²⁾ Brána s brankami pro pěší je součástí vysoké ohradní zdi, za kterou byly ukryty piliřové kolny. Architektonické články jsou stejně jako na hospodářských budovách vytesány z pískovce, zdívo je režné cihelné. Široký vjezdový otvor má ostění se segmentovým záklenkem, přepásaným klenáky. Otvor rámuje edikula s pilastry s toskánskými hlavicemi. Pilastry nesou architráv, nad kterým vyrůstá atika, v jejíž střední převýšené části je osazen znak Ferdinanda Kinského. Poloha architrávu určuje i výšku přilehlých úseků s brankami. Branky na vnější straně rámuji nižší pilastry, nesoucí opět architráv. Architráv, stejně jako zalamované sokly pilastrů, přecházejí dále na ohradní zeď. Slepé nadsvětíky branek rámuje vysazené ostění s rovným nadpražím s klenáky. Plochu za nimi vyplňují slepá okna s ostěním s ušima. Dochovaná vrata rámové konstrukce mají dolní polovinu svisle bedněnou, horní vyplněnou svislou laťovou mřížovinou. Výplně dveří osazených v brankách dělí křížová rámová konstrukce na čtvrtiny. Brána, postavená na počátku 70. let 19. století při rozšíření starého dvora v **Litovicích** (okres Praha-západ), příslušejícímu k bývalému panství Tachlovice, má rovněž široký segmentově sklenutý vjezdový otvor s dochovanými vraty. Bránu ukončuje rovná římsa, na kterou je nasazena nízká atika trojúhelného obrysu. Nad zá-

42) J. Žizka, *Hospodářské dvory na panství Zlonice*. Památky středních Čech 13, č. 1, 1999, s. 3–22. Zde publikovány informace o dvorech v Hospozíně a Radešíně, s. 14–16.

Obr. 39: Radešín (okres Litoměřice), bývalé panství Zlonice – brána hospodářského dvora zcela nově založeného na sklonku 80. nebo počátku 90. let 19. století. Stejně jako fasády hospodářských budov ji člení kamenicky provedené pilastry a další prvky. Jedna z nejvýznamnějších bran hospodářských dvorů s období přísného historismu.

Obr. 40: Biskupice (okres Chrudim), bývalé panství Ronov nad Doubravou – brána dvora z třetí čtvrtiny 19. století.

klenkem niky vjezdu se pod římsou dochovaly litinové konzoly nesoucí osu transmise, která nejspíše souvisí s parním strojem, který zde již v roce 1878 kromě jiného čerpal vodu pro automatickou napáječku dobytka.⁴³⁾

Zdaleka výjimečná nebyla úprava brány, ukázaná výše při charakteristice proměny renesanční brány v Týnici. Brána dvora v **Biskupicích** (okres Chrudim), na panství Ronov nad Doubravou, má vysoký půlkruhově sklenutý vjezdový

otvor, vložený mezi mohutné pilíře, které převyšují střešovitě zdviženou korunu zdiva nad vjezdem. Pilíře členěné zrcadly ukončují římsové hlavice. V sousedství sýpky dvora v obci **Čilec** (okres Nymburk) na bývalém panství Benátky nad Jizerou, stojí relativně drobná, dnes zaslepená brána. Stlačeně sklenutý vjezdový otvor měl obvyklé hlavice v patách archivolty, sepnuté klenákem. Vysoké pilíře, ukončené římsovými hlavicemi přetínají segmentově zdvižené úseky římsy. Nad středním vodorovným úsekem římsy je mezi pilíři nasazen půlkruhově vzepjatý štít, na bocích konkávně prohnutý, vyplněný litinovou deskou se znakem Thun-Hohensteinů. Detaily i různá struktura zdiva ukazuje, že současná podoba je výsledkem architektonické úpravy

starší brány, realizované někdy v 70. letech 19. století.

Bránu dvora ve **Chvojně** (k. ú. Jirovice, okres Benešov) na bývalém panství Konopiště, s půlkruhově sklenutým vjezdem, ukončuje zvalbená stříška, ze které vyrůstá zvonička s cibulovou střechou. Zrcadla po bocích brány a cvíčky vyplňuje omítka hrubší struktury. Pseudobarokní podoba brány souvisí s úpravami dvora kolem roku 1890.⁴⁴⁾

Zajímavý příklad klenuté klasicizující brány hospodářského dvora, datované nápisem do roku 1906, se dochoval ve dvoře **Měřešicích** (k. ú. Jinočany, okres Praha-západ), který náležel Břevnovskému klášteru. Brána s dvojicí branek pro pěší má široký, výrazně stlačeně sklenutý vjezdový otvor, lemovaný úzkým pásem se znakem ve vrcholu. Otvor

Obr. 41: Čilec (okres Nymburk), bývalé panství Benátky nad Jizerou – brána hospodářského dvora do dnešní podoby upravená v 70. letech 19. století.

43) J. Bertel, Poznámky k výletu dne 15. května 1874 do dvorů Hostivice, Litovice a Jeneč na velkostatku Tachlovickém, majetku Jeho Veličenstva císaře Ferdinanda. Praha 1874.

44) J. Žižka, O podobě nových hospodářských budov na konci 19. a počátku 20. století, Památky středních Čech 18, č. 1, 2004, s. 16–18.

rámují pilastry s hlavicemi s podvěšenými kapkami. Na hlavice jsou nasazeny krátké lizény, podporující korunní římsu. Vnější část piliřů člení bosáž, pod římsou jsou úseky vlysu. Z vnější strany lizén vybíhají do vlysu volutové uši. Korunní římsa, ve středu dvojboce vzepjatá, má jemnou profilaci se zubořezem. Branky se stlačeným segmentem ukončuje rovný úsek římsy, podložený vlysovým pásem. Až v roce 1923 dostala dnešní podobu brána dvora ve **Valu** (okres Tábor) na bývalém panství Třeboň.⁴⁵⁾ Nad segmentově sklenutým vjezdovým otvorem probíhá desková římsa, na které je nasazena segmentově vzepjatá plná atika, vymezená piliřky. Nad piliři jí doplňují rovné balustrádové úseky, s obdélnými výřezy. Na pravé straně se vedle stávajícího ostění rýsují zbytky úpravy ostění starší brány s ilusivní hlavicí s náznakem diamantového řezu. Z doby úpravy se dochovala i rovně ukončená vrata, převážně svisle bedněná s krycími lištami, s horní třetinou vyplněnou laťovou mřížovinou.

V některých dvorech na bývalých schwarzenberských panstvích, stávajících nebo zásadněji upravovaných na sklonku 19. nebo počátku 20. století, najdeme pozoruhodné piliřové brány. Součástí výstavby nové stodoly a chlévů nám již známého **Greinerova Dvora**, realizované kolem roku 1890, byla i nová brána. Vjezdový otvor rámují mohutné piliře členěné lizénami, s výraznou nástavbou oddělenou

45) Nápis na bráně hlásá: „Statek a půda vráceny zpět do rukou českých L.P. 1923. BUDÍŽ VĚČNĚ NAŠE“.

Obr. 42: Měřešice (okres Praha-západ) – architektonicky náročně řešená brána s brankami, postavená v roce 1906.

Obr. 44: Val (okres Tábor), bývalé panství Třeboň – původně barokní brána dvora upravená do dosud dochované podoby po pozemkové reformě v roce 1923.

Obr. 43: Čichtice, Nový Dvůr (okres Prachatice), bývalé panství Netolice – válcový piliř brány z doby kolem roku 1880.

Obr. 45: Greinerův Dvůr (okres Prachatice), bývalé panství Netolice – piliřová boční brána dvora, realizovaná v rámci jeho zásadních stavebních úprav někdy kolem roku 1880–1890.

náznakem římsového profilu. Ke střední převýšené části nástavby, navazující na lizénu a ukončené sedlovou stříškou, jsou k boku připojeny nižší části s příčnými sedlovými stříškami. Lizény i nástavbu jinak omítaných piliřů zdobí zrcadla z cihelného režného zdiva. Architektonické řešení pro toto období typické schwarzenberské brány odpovídá úpravě štítů navazujících hospodářských budov. Brány jiného druhu, a to s válcovými režnými kamennými piliři, se dochovaly v nedalekém **Novém Dvoře** u Čichtic (okres Písecko). Podoba piliřů, ukončených kamennými zvoncovitými hlavicemi, odpovídá poněkud bizarní eklektické architektuře hlavní budovy dvora, nově založeného a postaveného v 80. letech 19. století. Piliřovou bránu, s piliři s náznakem kladí má také **Leontýnin Dvůr** (k. ú. Lánsko, okres Rakovník). Branky s rovným nadpražím po bocích vjezdu rámuje lizéna a pás střechovitěho vlysu pod korunou zdi, který navazuje na členění ostatních budov dvora. Vrata a vrátka jsou železná se svislými pruty s hroty, připomínajícími kopí.

ZÁVĚR

I když většina z charakterizovaných bran není dnes v úplné architektonické úpravě, na základě dochovaných částí a srovnání obdobných řešení, zejména v rámci panství a u stejných stavebníků, máme vcelku dobrou představu o jejich někdejší podobě. Základním prvkem uvedených bran dvorů, pochopitelně obdobně jako bran jiných staveb, je rámování – portál vlastního vjezdového otvoru. Ostění a archivoly jsou buď kamenné tesané, nebo vyzdívané, případně provedené v kombinaci těchto úprav. Svislé stojky ostění stojí na patečních kvádrech s nákolníky a ukončují je většinou jednoduché hlavice, které jsou současně patkami archivoly, zpravidla ve vrcholu sepnuté klenákem. Ostění, jak v baroku, tak v 19. století, často zdobí rytá zrcadla, v detailu provedená v duchu dobových zvyklostí. Řada bran má edikuly, od jednodušších provedení s lizénami až po náročnější řešení s pilastry a kladím. Ve vrcholně barokním období bylo zřejmě poměrně běžné zakončení profilovanou korunou římsou, buď přímou, nebo tvarovaného vzepjatého obrysu. Varianty tohoto řešení dokládají i některé známé návrhy, například návrh dvora publikovaný v Jägerově kopiáři.⁴⁶⁾ Úprava nad vjezdem má někdy podobu frontonu – v baroku trojúhelných nebo segmentových, případně rozeklaných. V první polovině 19. století byl zřejmě častý klasický trojúhelný tympanon. Neméně častou ozdobou barokní brány, a to jak v 17., tak v 18. století byl typický barokní štít vyrůstající nad vodorovnou římsou. Štíty rámované lizénami, vrcholí trojúhelným nebo segmentovým nástavcem a doplňují jej zpravidla prohnutá křídla, někdy doplněná volutami. Nechyběly vrcholové prvky, koule, piniové šišky nebo dokonce vázy. Z několika dochovaných příkladů a úprav bran je zřejmé, že nepochybně běžnou výstavbou byl znak stavebníka.

Starší brány až do poloviny 18. století mívají niku s dřevěným trámovým překladem, později jsou běžné niky segmentově sklenuté. Zdá se, že tato hranice nemusí být pravidlem. Sklenutými nikami byly však nepochybně vybaveny brány v 19. století. Trámy mají otvor točnice vrat,

v klenutých nikách jsou vrata upevněna do železného oka.

Jak ukazuje zajímavý archivní pramen z opočenského panství, byly piliřové brány nazývány brány otevřené neboli „francouzské“. V roce 1721 zde byl řešen zajímavý problém, zda je lepší mít brány piliřové, navržené stavitelem, nebo vysoké klenuté brány, na které je možné umístit hraběcí erby.⁴⁷⁾ Piliřové brány byly výhodné zejména z praktických důvodů, nebyl zde problém s průjezdem vysoko naložených vozů. Piliřových bran se dochovalo relativně velké množství, nicméně vesměs pouze s jednoduchou úpravou bez architektonického detailu. Prokazatelně barokních bran tohoto typu však známe málo. Nechyběla určitá architektonická úprava piliřů a římsové hlavice s vrcholovými prvky. Dochované klasicistní brány tohoto typu mají většinou kvádřovanou úpravu piliřů.

Úprava bran byla zejména v 18. století nejednou provázána s úpravou navazujících ohradních zdí. Známé jsou tvarované přechody na vyšší zdivo bran i iluzivní, případně i plastické členění plochy ohradních zdí. Doplnění branami pro pěší nebylo zdaleka běžnou úpravou bran.

Brány v přízemí čelních budov s průjezdy měly v barokním období většinou charakter portálů, někdy doplněných edikulou. V barokním období i v první polovině 19. století, kdy se vyskytují relativně jednoduché vjezdové otvory do průjezdů, byly tyto brány vesměs zakomponovány do celkového architektonického řešení průčelí.

Prakticky veškerá dochovaná dvoukřídlá vrata, zachycená průzkumem, mají tradiční trámkovou konstrukci – kosteru, tvořenou svislými točnicemi a ve středu tzv. záběhací, spojenými vodorovnými paždicí a vyztuženou diagonálními vzpěrami. Čep na dolním okovaném konci točny je zapuštěn do kamenného ložiska. Horní konec je u staršího typu vrat zapuštěn do trámu, který tvoří překlad vratové niky. U segmentově sklenutých nik se horní konec okované točny otáčí v železném oku, zakotveném do piliře. Dolní část vrat je zpravidla pobitá svisle kladenými prkny se spárami krytými lištami. Horní část má pak většinou charakter svisle kladené laťové mřížoviny, někdy s tvarovanými lištami. Známý je příklad s lištami kladenými střechovitě nebo diagonálně. U piliřových bran jsou pro první polovinu 19. století ikonograficky doloženy laťové výplně ukončené obloukem. U bran s průjezdy v čelních budovách lze předpokládat i vícevrstvé pobití s ozdobně skládanými prkny.

Uvedený přehled bran bývalých panských hospodářských dvorů pochopitelně není a nemůže být úplný. Nicméně je zřejmé, že stavitelé i stavebníci věnovali branám do hospodářských dvorů velkou pozornost. Podoba bran je dalším důkazem vysoké stavební architektonické úrovně hospodářských dvorů, které patřily neodmyslitelně k nejvýznamnějším a nejdůležitějším stavbám na bývalých velkostatkách.

Příspěvek vznikl v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR. Aktuální metodické otázky průzkumu a dokumentace, ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

46) M. Ebel – J. Mendelová – P. Vlček, Josef Jäger – kopiáře. Praha 1998, s. 39.

47) P. Zahradník, Santini na opočenském a sadovském panství, Průzkumy památek VI, č. 1, 1999, s. 8–9.

DIE TORE DER HERRSCHAFTLICHEN WIRTSCHAFTSHÖFE IN BÖHMEN VOM 16. BIS ANFANG DES 20. JAHRHUNDERTS

Im Rahmen der Forschungsaufgabe führte man in der ersten Hälfte 2013 eine gründlichere Erforschung des Wirtschaftshofes Skalkov (KG Bolina, Bez. Benešov, Kr. Mittelböhmen) durch, der zur einstigen Domäne Vlašim angehört hatte. Die Untersuchung des Hoftores, das sich fast unberührt aus dem renaissancezeitigen Ausbau des Hofes erhielt, wurde dann im wesentlichen zum Anlass für eine weiter angelegte Betrachtung zum Thema der Gestalt der Tore von großen Wirtschaftshöfen in Böhmen.

Die Tore der Wirtschaftshöfe standen bislang am Rande der fachgemäßen Aufmerksamkeit. Das Tor ist der Eingang von Außen nach Innen, es verbindet den Hof mit der umliegenden Welt. Durch das Tor führten die geladenen sowie leeren Wagen, die Leute traten ein und aus, man trieb dadurch das Vieh in beiden Richtungen. Das Tor mußte also praktisch, mit den Maßen sowie der Gestalt entsprechend sein. Als Eingang in den herrschaftlichen Hof mußte es auch angemessen schön sein, den Besitzer repräsentieren.

Die Tore der großen Höfe aber, besonders im Laufe der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts, im großen Ausmaß verschwanden oder wurden wesentlich umgestaltet. Diese Tatsache wird eindeutig mittels Ergebnisse der Flächenuntersuchung von mehr als ca. 1000 Höfe in Böhmen in den Jahren 1996–2011 belegt. Die erhaltenen Tore dokumentierte man bei weniger als 10% von Höfen. Ihre Maße entsprachen nicht mehr der modernen landwirtschaftlichen Technik und komplizierten die Manipulierung. Die Tore waren nicht mehr als Zierde des Hofeingangs verstanden, ihre Instandhaltung bedeutete überflüssige Kosten.

Der Text enthält eine Übersicht der bedeutendsten und typischen erhaltenen Tore. Sie sind in erster Reihe überwiegend chronologisch geordnet, mit Rücksicht zu den einstigen Domänen. Immerhin aber im Bezug zum Charakter der Flächenforschung die Datierung einiger Tore muss nur als rahmenhaft verstanden werden. In mehreren Fällen kennt man hingegen auch die Baumeister, die den Hof samt dem Tor entwarfen und erbauten.

In den einzelnen Perioden sind die Tore nach den Grundtypen klassifiziert. Aus dieser Hinsicht lassen sie sich in drei Gruppen verteilen – die gewölbten und die Pfeilertore, d. h. die ohne Bogen oder Stürze mit anschließenden Umfriedungsmauerabschnitten, und die Durchfahrtstore im Erdgeschoss der Wohn- oder Wirtschaftsgebäude, überwiegend an der Hofstirnseite.

Die ältesten erhaltenen Tore stammen aus dem 16. oder dem Anfang des 17. Jahrhunderts. Diese erhielten sich in der ursprünglichen Gestalt nur selten. Bemerkenswert sind dokumentierte Beispiele der Torumgestaltungen in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts. Die Renaissance Tore wurden zerlegt und ihre Glieder nach Vervollständigung an der größeren Einfahrtsöffnung wieder zusammengesetzt.

Auch wenn die Mehrzahl der charakterisierten Tore heute nicht in der vollständigen architektonischen Gestalt ist, anhand der erhaltenen Teile und des Vergleichs der ähnlichen Lösungen, vor allem im Rahmen einer Domäne und bei selben Bauherren, haben wir eine verhältnismäßig gute Vorstellung von ihrer Gestalt. Das Grundelement der angeführten Hofstore, ähnlich wie bei Toren anderer Bauten, ist die Umrahmung – das Portal der eigentlichen Einfahrtsöffnung. Die Gewände und Bogenläufe sind entweder aus Stein gehauen oder ausgemauert, bzw. in Kombination beider Bauweisen. Die Gewändepfosten stehen auf den Fußsteinen mit Abprallern und sind überwiegend mit einfachen Kapitellen abgeschlossen, die zugleich Füße vom Bogenlauf bilden, den im Scheitelpunkt oft ein Schlußstein abschließt. Die Gewände sowohl im Barock als auch im 19. Jahrhundert sind oft mit geritzten Spiegeln geziert, im Detail im Geiste der zeitgenössischen Gewohnheiten ausgeführt. Eine Menge Tore ist mit Adikulen ausgestattet, von der einfacheren Ausführung mit Lisenen bis zu den anspruchsvolleren Lösungen mit Pilastern und Gebälk. In der Hochbarockperiode war wohl der Abschluss mit profiliertem Kranzgesims verhältnismäßig gewöhnlich, sowohl mit dem geraden als auch dem geformten, z. B. konvex überhöhten Umriss. Der Toraufsatz hat in mehreren Fällen die Gestalt eines Tür- oder Fensteraufsatzes, im Barock des dreieckigen oder mit Segment, bzw. des durchbrochenen. In der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts war offenbar das klassische dreieckige Tympanon oftmalig. Als ein häufiger Zierrat des Barocktors, so-

wohl im 17. als auch im 18. Jahrhundert, erschien der typische Barockgiebel über dem horizontalen Gesims. Die mit Lisenen umrahmten Giebel gipfeln im Dreieck- oder Segmentaufsatz und werden mit überwiegend geschweiften Flügeln, mitunter mit Voluten ergänzt. Die Pinnenzapfen, Kugeln o. ä. Giefelemente fehlten nicht. Aus den unzähligen erhaltenen Beispielen der Torgestaltung ist es offenbar, dass ohne Zweifel auch der Wappen des Besitzers (Bauherrn) die gewöhnliche Ausstattung darstellte.

Die älteren Tore bis Mitte des 18. Jahrhunderts haben eine Nische mit dem Balkensturz, später sind die segmentgewölbten Nischen gewöhnlich. Es scheint, dass diese Grenze nicht Regel ist. Die gewölbten Nischen befanden sich bestimmt an den Toren im 19. Jahrhundert. Die Balken sind mit Öffnungen für die Torflügelzapfen versehen, in den gewölbten Nischen sind die Flügel in Eisenösen aufgehängt.

Seit der Barockperiode waren auch die Pfeilertore vorhanden. Im 18. Jahrhundert wurden sie als offene oder „französische“ Tore bezeichnet. Die Pfeilertore waren vor allem aus den praktischen Gründen günstig, denn es gab kein Problem mit den hochgeladenen Wagen. Die Tore solchen Typs sind in verhältnismäßig hoher Zahl erhalten, immerhin nur in einfacher Gestalt ohne Detail. Die beweisbar barockzeitigen Tore dieses Typs sind selten. Eine bestimmte architektonische Gestaltung der Pfeiler samt den Kapitellen und Giefelementen fehlte nicht. Die erhaltenen klassizistischen Tore von diesem Typ haben überwiegend quadrierte Pfeiler.

Die Gestaltung der Tore vor allem im 18. Jahrhundert wurde nicht selten mit Gestaltung der anschließenden Umfriedungsmauer verknüpft. Man kennt architektonisierte Übergänge zum höheren Tormauerwerk oder illusionistische, eventuell plastische Gliederung der Fläche der Umfriedungsmauern. Die Fußgängerpfoten waren nicht zu gewöhnlich.

Die Durchfahrtstore im Erdgeschoss der Gebäude an der Hofstirnseite hatten im Barock überwiegend die Gestalt von Portalen, in einigen Fällen mit Adikula. Vor allem in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts wurden die verhältnismäßig einfachen Einfahrten in die architektonische Gesamtlösung der Fassade komponiert.

Praktisch alle erhaltene Torflügel haben die Rahmenkonstruktion und geschaltete Ausfüllung des Unterteils mit den mit Leisten überdeckten Fugen. Den Oberteil bildet überwiegend das vertikal gelegte Latten- gitterwerk, mehrmals mit profilierten Latten. Auch ein Beispiel mit dachartig angebrachten Latten ist bekannt. Bei den Pfeilertoren sind in der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts die mit Bogen abgeschlossenen Lattenausfüllungen ikonographisch belegt.

Die Gestalt der Tore der Wirtschaftshöfe schloss sich nicht aus der zeitgenössischen Bauproduktion aus. Die Bauherren sowie Baumeister widmeten jedoch den Hofstoren ein großes Augenmerk. Die Torgestalt stellt einen weiteren Beweis des hohen bautechnischen und architektonischen Niveaus der Wirtschaftshöfe, die ohne Zweifel zu den bedeutendsten und wichtigsten Bauten der einstigen Großgründe zählten.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Skalkov (Bez. Benešov, Kr. Mittelböhmen) – Hof, Renaissance, nach 1600. Die Einfahrt umrahmt eine Adikula mit „hageren“ Pilastern und einem Paar konchenförmige Nischen mit erhaltenem geritztem und gemaltem Dekor. An den anschließenden Umfriedungsmauerabschnitten deutliche Reste vom Sgraffito (Foto Autor, falls nicht anders angegeben).

Abb. 2: Skalkov – Tor, Innenseite mit dem typischen Holzsturz in der Nische und den nachträglich errichteten pyramidenförmigen Strebpfeilern.

Abb. 3: Týnice (Bez. Nymburk, Kr. Mittelböhmen) – Hof, aus dem dritten Viertel des 19. Jahrhunderts mit dem erweiterten und ergänzten Renaissancegewände. Rechter Pfosten mit dem anschließenden Mauerwerk entspricht der Lage im ursprünglichen Renaissance.

Abb. 4: Kostelec nad Černými lesy (Schwarzkostelez, Bez. Kolín, Kr. Mittelböhmen), einstige Domäne Kostelec – Tor des Hofes gegenüber dem Schloss, gegen 1870. Das Tor entstand durch Erweiterung des Renaissancestores, von dem die Pfosten vom bossierten Gewände verwendet wurden. Der linke Pfosten ist bislang an seiner ursprünglichen Stelle. Der Bogenlauf wird aus den Putzwölbern modelliert, die den roten Sandstein (Arkose) imitieren, aus dem die Renaissanceglieder gehauen sind.

Abb. 5: Vranov (Bez. Rychnov nad Kněžnou, Kr. Královéhradecký [König-

grätzer Kr.), einstige Domäne Opočno – Tor in der renaissancezeitigen Umfriedungsmauer mit dem illusionistischen Barockgewände.

Abb. 6: Valdštejnsko b. Turnov (Waldstein, Bez. Semily, Kr. Liberecký [Reichenberger Kr.]), ehemalige Domäne Hrubá Skála (Groß Skal) – Tor mit Pforten aus dem 2. Viertel des 17. Jahrhunderts.

Abb. 7: Tucharaz (Bez. Kolín, Kr. Mittelböhmen), ehemalige Domäne Kostelec nad Černými lesy – Tor des Hofes, nach 1677.

Abb. 8: Horní Bučice (Bez. Kutná Hora [Kuttenberg], Kr. Mittelböhmen), ehemalige Domäne Žehušice – eines vom Paar der symmetrisch situierten Tore an der Hofstirnseite, erbaut wohl noch gegen Ende des 17. Jahrhunderts.

Abb. 9: Vědomice (Bez. Litoměřice [Leitmeritz], Kr. Ústecký [Aussiger Kr.]), ehemalige Domäne Roudnice (Raudnitz) – Frühbarocktor des Wirtschaftshofes.

Abb. 10: Humňany (Bez. Písek, Kr. Südböhmen), ehemalige Domäne Protivín – Tor vom Wirtschaftshof, erbaut wohl in den 1720er Jahren von A. E. Martinelli.

Abb. 11: Blažim (Ploscha, Bez. Louny [Lawn], Kr. Ústecký), ehemalige Domäne Postoloprty (Postelberg) – vermauertes Barocktor mit dem Steingewände und Ziegel-Bogenlauf.

Abb. 12: Starý Zámek (Bez. Tábor, Kr. Südböhmen), ehemalige Domäne Jistebnice – Tor an der Stirnseite des Wirtschaftshofes, um 1740.

Abb. 13: Skramůky (Bez. Kolín), ehemalige Domäne Kostelec nad Č. Lesy – vermauertes Tor mit einem Volutenflügel.

Abb. 14: Netluky (Prag), ehemalige Domäne Uhřetěves (Auřinowes) – eines der symmetrisch situierten Tore an der Hofstirnseite, erbaut wohl in den 1740er Jahren.

Abb. 15: Pitkovice (Prag), ehemalige Domäne Uhřetěves – Tor des Hofes aus der Bauperiode vom 2. Viertel des 18. Jahrhunderts.

Abb. 16: Nový Dvůr (Neu Hof, Bez. Prachatic, Kr. Südböhmen), ehemalige Domäne Netolice – Tor aus den 1720er Jahren.

Abb. 17: Těmice (Tiernitz, Bez. Tábor) ehemalige Domäne Mladá Vožice (Jung Woschitz) – Barocktor in der Mitte der Hofstirnseite mit glockenförmigen Übergängen zur anschließenden Umfriedungsmauer.

Abb. 18: Nový Dvůr (Bez. Kutná Hora), ehemalige Domäne Žleby-Tupadly – Hoftor.

Abb. 19: Netěchovice (Bez. České Budějovice [Budweis], Kr. Südböhmen), ehemalige Domäne Koloděje nad Lužnicí (Kaladej) – das wohl in den 1740er Jahren erbaute Tor, spätere Umgestaltung (Foto J. Pešta).

Abb. 20: Postoloprty (Postelberg, Bez. Louny), ehemalige Domäne Postoloprty – Tor vom Hof, umgestaltet um 1771 mit dem Allianzwappen von Ferdinand Fürsten v. Schwarzenberg und seiner Ehefrau aus dem Ende des 17. Jahrhunderts (Foto E. Volfová).

Abb. 21: Obořiště (Bez. Příbram, Kr. Mittelböhmen), ehemalige Domäne Dobříš – Tor vom Wirtschaftshof in der Nachbarschaft der Klosterkirche St. Josef.

Abb. 22: Hejdov (Bez. Příbram), ehemalige Domäne Hořovice – Gestalt des Tors im konkaven Abschnitt der Umfriedungsmauer.

Abb. 23: Žinkovy (Bez. Pilsen-Süd, Pilsner Kr.) – Torpfeiler mit Prellstein, mit einer Vase geschmückt, von dem Wirtschaftshof, der in den 1740er Jahren auf dem Grundriss vom gleichseitigen Dreieck erbaut wurde.

Abb. 24: Lhota (Bez. Jindřichův Hradec [Neuhaus], Kr. Südböhmen), ehemalige Domäne Třeboň (Wittingau) – Tor in der Achse des eingeschossigen Gebäudes an der Stirnseite des Hofes, wohl in den 1690er Jahren von G. A. Maggi erbaut.

Abb. 25: Greinerův Dvůr (Greinerhof, Bez. Prachatic), ehemalige Domäne Netolice – Durchfahrtstor des Hofes, um 1800.

Abb. 26: Sedlitz (Zedlitz, Bez. Česká Lípa [Böhmisch Leipa], Kr. Liberecký [Reichenberger Kr.]), ehemalige Domäne Mimoň (Niemes) – das anspruchsvoll erfasste Portal des Durchfahrttores im Vordergebäude des Wirtschaftshofes.

Abb. 27: Jeneč (Jentsch, Bez. Prag-West), ehemalige Domäne Tachlovice – Einfahrtsportal vom Hof, wohl Ende der 1710er Jahre.

Abb. 28: Cervený Dvůr (Rothe Hof, Bez. Jablonec nad Nisou [Gablonz], Kr. Liberecký), ehemalige Domäne Hrubý Rohozec (Groß Rohosetz) – Detailansicht des Einfahrtsportals beim Hof, um 1700, mit dem Wappen des Geschlechtes Desfours.

Abb. 29: Kosořice (Bez. Mladá Boleslav [Jungbunzlau]), ehemalige Domäne Dobrovice – Tor im Erdgeschoss eines Kornspeichers an der Stirnseite des Hofes mit der einfach gelösten Adikula mit typischen Torflügeln. Das Tor aus dem Jahr 1730 wurde von einem Wappen in der Mitte des gesprengten Toraufsatzes geschmückt.

Abb. 30: Zelezná (Schellesch, Bez. Louny), ehemaliges Gut Libořice (Lieboritz) – barockzeitiges Hoftor im Erdgeschoss des Vordergebäudes mit gedrehten Pilastern, von quadrierten Lisenen umrahmt (Foto E. Volfová).

Abb. 31: Nový Dvůr in Třeboň, ehemalige Domäne Třeboň – Tor vom Hofumbau nach 1787.

Abb. 32: Kamenice nad Lipou (Kamenitz, Bez. Pelhřimov [Pilgram], Kr. Vysočina), ehemalige Domäne Kamenice nad Lipou – das architektonisch anspruchsvoll behandelte Hoftor, 1815.

Abb. 33: Želvína (Bez. Benešov), ehemalige Domäne Komorní Hrádek (Kammerburg) – Tor des Hofes, 1816, zum Residenzschloss gerichtet.

Abb. 34: Chroustovice (Bez. Chrudim, Kr. Pardubický [Pardubitzer Kr.]), Py-lontor des Hofes, vor 1823.

Abb. 35: Horka, KG Svobodná Ves (Bez. Kutná Hora), ehemalige Domäne Žehušice – Tor des um 1830 auf der grünen Wiese erbauten Wirtschaftshofes, Archivfoto aus der Zwischenkriegszeit. Die Fotografie nimmt eine Menge der heute nicht mehr erhaltenen Details vom architektonisch aufwändig gelösten Tor auf, samt der Ausfüllung des Oberteils der Öffnung. Im Durchblick das weitere von den vier Toren in den abgefasten Hofecken sichtbar (die Kopie der Fotografie wurde freundlich vom Pächter des Hofes geboten).

Abb. 36: Druhonice (Bez. Kutná Hora), ehemalige Domäne Žehušice – Pfeilertor vom Hof, nach den im J. 1818 erfolgten Umgestaltungen.

Abb. 37: Mirovice (Bez. Písek) – Vordergebäude des Hofes mit Durchfahrtstor in Gestalt wohl aus dem 2. Viertel des 19. Jahrhunderts mit den Wappen des Klosters Schlögl.

Abb. 38: Cervená Řečice (Bez. Pelhřimov), ehemalige Domäne Cervená Řečice. Im Detail das etwas vereinfachte Portal des Tores im Erdgeschoss des Kornspeichers an der Vorderseite des Hofes, der auf der grünen Wiese in den 1820er Jahren erbaut wurde.

Abb. 39: Radešín (Groß Radoschin, Bez. Litoměřice), ehemalige Domäne Zlonice – Tor des Wirtschaftshofes, der um 1890 ganz neu angelegt wurde. Ebenso wie die Fassaden ist auch das Tor mit Steinpilastern und weiteren Bauelementen gegliedert. Eines der bedeutendsten Tore der Wirtschaftshöfe der Periode des strengen Historismus.

Abb. 40: Biskupice (Bez. Chrudim), ehemalige Domäne Ronov nad Doubravou – Tor des Wirtschaftshofes aus dem dritten Viertel des 19. Jahrhunderts.

Abb. 41: Čilec (Bez. Nymburk), ehemalige Domäne Benátky nad Jizerou – Tor des Wirtschaftshofes, heutige Gestalt nach den Umgestaltungen der 1870er Jahre.

Abb. 42: Měříšice (Bez. Prag-West) – das architektonisch anspruchsvoll gelöste Tor mit Pforten, erbaut 1906.

Abb. 43: Čichtice, Nový Dvůr (Bez. Prachatic), ehemalige Domäne Netolice – runder Torpfeiler, um 1880.

Abb. 44: Val (Bez. Tábor), ehemalige Domäne Třeboň – ursprüngliches Barocktor des Hofes, in die heutige Gestalt nach der Bodenreform 1923 umgestaltet.

Abb. 45: Greinerův Dvůr (Bez. Prachatic), ehemalige Domäne Netolice – Seitentor mit Pfeilern, Gestalt nach den gründlichen Umbauten des Hofes um 1880.

(Übersetzung J. Noll)